

Janko Borislavić vs. Ivica Kičmanović

Uzunić, Ida

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:769640>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-21**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Studij hrvatskog i engleskog jezika i književnosti

Ida Uzunić

Ivica Kičmanović vs. Janko Borislavić

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2017

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik, katedra za hrvatsku književnost

Studij hrvatskog i engleskog jezika i književnosti

Ida Uzunić

Ivica Kičmanović vs. Janko Borislavić

Diplomski rad

Humanističke znanosti, filologija, teorija i povijest književnosti

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2017

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Epoha, autori, djela i likovi.....	3
2.1. Epoha.....	3
2.1.1. Autori.....	4
2.1.2. Ante Kovačić.....	4
2.1.3. Ksaver Šandor Gjalski.....	5
2.2. Djela i likovi.....	6
2.2.1. Ivica Kičmanović <i>U registraturi</i>	7
2.2.2. <i>Janko Borislavić</i>	8
3. Problem određenja identiteta.....	11
3.1. Rječničke definicije identiteta.....	11
3.2. Esencijalistička i antiesencijalistička koncepcija identiteta.....	12
3.3. Jezik i identitet.....	12
3.4. Sveobuhvatnost.....	13
4. Prošlost.....	15
4.1. Značenje imena.....	15
4.1.1. Ime “Kičmanovića”.....	15
4.1.2. Ime “Borislavića”.....	17
4.2. Urođeni identitet.....	19
4.2.1. Ivica “na grobu” svojega oca i sela.....	19
4.2.2. Janko Borislavić u sjeni djeda Kristofora.....	20
4.3. Obećani identitet.....	20

4.3.1. Obećanja Ivici.....	21
4.3.2. Obećanja Janku.....	22
5. Sadašnjost.....	24
5.1. Samosvijest likova.....	24
5.1.1. Pripovijest Ivice Kičmanovića.....	24
5.1.2. Pripovijest Janka Borislavića.....	26
5.2. Diskurs i identitet.....	27
5.3. Fatalni trio.....	28
5.3.1. Laura i Anica – dvije sile protuteže.....	29
5.3.2. Dorica – Jankova samonametnuta oluja.....	30
5.4. Seksualnost i odnos prema seksualnosti.....	31
5.4.1. Likovi Laure i Anice u sferi seksualnosti.....	32
5.4.2. Lik Dorice u sferi seksualnosti.....	33
5.5. <i>Ja</i> u odnosu prema vi.....	34
5.6. Svačiji identitet Ivice Kičmanovića.....	36
5.7. Samoodredbeni identitet Janka Borislavića.....	37
5.8. Vatra i krv kao posljednji spas.....	38
5.8.1. Spas u vatri.....	38
5.8.2. Spas u krvi.....	39
5.9. Život u smrti.....	40
6. Budućnost?	41
7. Zaključak.....	44
8. Literatura.....	47

Sažetak: *Janko Borislavić* i *U registraturi* dva su romana nastala u razdoblju realizma iz pera dvaju najpoznatijih autora Ksavera Šandora Gjalskog i Ante Kovačića. Hrvatski realizam, nastao u specifičnim političkim i društvenim prilikama, nosi posebna obilježja, ali nasljeđuje i obilježja prošlih razdoblja. Djelo *U registraturi* prati put Ivica Kičmanovića, siromašnog studenta koji se nalazi na razmeđu sela i grada, a roman *Janko Borislavić* prikazuje intelektualca koji nastoji pronaći smisao, a pronalazi samo razočarenje. Ta su dva lika vrlo slična zbog svoje nemogućnosti oblikovanja identiteta. Pregledom raznih teorija vuče se paralela sa životima i smrću ta dva lika. U svojoj su prošlosti tj. djetinjstvu ovi likovi određeni naslijeđenim identitetom, svojim imenom te urođenim identitetom koji ih sputavaju prilikom oblikovanja svoga *ja* ostatak života. Lik se Ivica javlja kao ne-samosvjestan i pasivan lik, dok je Janko pretjerano samosvjestan. Ivica se diskursom ne uspijeva nametnuti okolini, a Janka nitko ne sluša, iako mnogo govori. Žene, Laura, Anica i Dorica, ostavile su velik utjecaj na ove likove i njihov identitet pogotovo kada je riječ o sferi seksualnosti. Janko i Ivica tako svoju neidentitetnost potvrđuju u odnosu prema ženama, ali i u odnosu prema okolini, posebice prema selu i seoskom društvu. Identitet Ivica Kičmanovića tako postaje svačiji, a identitet Janka Borislavića označava se kao samoodredbeni, utoliko što svojevrijedno postaje medij filozofije. Ovi likovi, nakon tragičnog života i nemogućnosti usustavljanja identiteta, spas nalaze u samoubojstvu koje ih oslobađa i daje im novi život u vječnosti. Oni žive kao dio svih društava u svim vremenima, od godina kada su nastali pa sve do današnjih dana jer je društvo definirano vječnim traganjem za identitetom.

Ključne riječi: hrvatski realizam, Ante Kovačić, Ksaver Šandor Gjalski, *U registraturi*, *Janko Borislavić*, Ivica Kičmanović, identitet, teorije identiteta, samoubojstvo

1.Uvod

Razdoblje hrvatskog realizma iznjedrilo je neke od najboljih djela hrvatske književnosti. Realizam, iako još neomeđeno razdoblje, ima specifična obilježja koja se u mnogome vežu uz političku i socijalnu situaciju u Hrvatskoj u 19. stoljeću, ali su u djelima realizma prisutni i utjecaji prijašnjih stilskih formacija, što utječe na likove tj. autore koji stvaraju identitetno nepotpune likove. Hrvatska, pod vlašću Austro-Ugarske Monarhije, nalazi se u vrlo nepovoljnom položaju te mnogi književnici imaju potrebu komentirati tadašnju stvarnost stvaranjem likova intelektualaca koji su izgubljeni u tadašnjem svijetu i politici.

Ante Kovačić i Ksaver Šandor Gjalski dva su najpriznatija autora hrvatskog realizma koja svojim djelima reagiraju na političku i socijalnu stvarnost Hrvatske krajem 19. stoljeća. Ante Kovačić sin je Hrvatskog zagorja i iznimno talentirani književnik koji mnoga obilježja svoga života prenosi izravno na svoje likove, napose na lik Ivica Kičmanovića s kojim dijeli i stanje prije smrti nazvano *delirium tremens*. Ksaver Šandor Gjalski javlja se kao plemićko dijete Zagorja, diletantski se bavio filozofijom i jedan je od najobrazovanijih književnika hrvatskog realizma te svoje stavove i filozofska razmatranja zapisuje u liku Janka Borislavića. Iz pera ovih dvaju autora nastaju dva iznimno vrijedna djela, *U registraturi* i *Janko Borislavić* koja opisuju put dvaju likova, Ivica Kičmanovića i Janka Borislavića koji nikako ne mogu pronaći svoje mjesto u svijetu te tragično završavaju svoj život.

Ovaj rad analizira razvoj tj. nemogućnost razvoja identiteta Ivica Kičmanovića i Janka Borislavića referirajući se na razne teorije identiteta, od rječničkih definicija, preko esencijalističke i antiesencijalističke teorije identiteta, identiteta i jezika do moralnog, urođenog i naslijeđenog identiteta. Analizom života ova dva lika, povlači se paralela između ključnih osoba, trenutaka i situacija u njihovu životu i nemogućnosti konstituiranja identiteta koji na koncu ostaje pod teškim teretom djetinjstva. Tako je ovaj rad podijeljen na teoriju o identitetu na koju će se referirati u trima glavnim poglavljima koja se odnose na ključna razdoblja u životu Janka Borislavića i Ivica Kičmanovića.

Njihovo se djetinjstvo i identitet obrađuju u poglavlju pod nazivom „Prošlost“ u kojem se postavlja temelj na kojem je građen njihov identitet i zbog kojeg ti likovi nikada nisu ni uspjeli izgraditi i razviti potencijal svog identiteta neovisnog o sponama djetinjstva. Razmatra se značenje njihovih imena koja su imala utjecaj na njihov identitet, razmatra se pojava urođenog identiteta te obećanog identiteta koji postaju okovi njihova daljnjeg razvoja i života. Nakon postavljanja temelja,

koji ujedno služi i kao sila koja vuče ova dva lika prema dnu i identitetnom beznađu, pozornost se usmjerava na njihovu „Sadašnjost“, tj. mladost; na situacije i osobe koje su utjecale na daljnji rasap njihovog odveć krhkog identiteta te su onemogućile razvoj suverenog i snažnog identiteta. Likovi Ivica Kičmanovića i Janka Borislavića tako su uspoređeni u poglavljima koja se odnose na samosvijest likova, diskurs i identitet, tj. količinu govora ovih likova, utjecaj likova Laure, Anice i Dorice na oblikovanje identiteta te utjecaj seksualnosti i odnosa prema seksualnosti; uspoređuje se odnos Janka i Ivica prema društvu koje ih okružuje u sferi identiteta i tvorbe identiteta, ustanovljava se identitet Ivica kao „svačiji identitet, a identitet Janka kao „samoodredbeni identitet“. Opisuju se njihovi posljednji trenutci i stanje njihova identiteta te duševne borbe u posljednjim trenucima njihova života te se naglašava spas koji su ovi likovi pronašli upravo u smrti. No, poglavlje „Budućnost?“ smrt prikazuje samo kao početak, a likove Janka Borislavića i Ivica Kičmanovića predstavlja kao svevremene i univerzalne likove koji su nadišli povijest te zauvijek žive u svijetu koji je određen neprestanom potragom za smislom i identitetom.

Ovaj se rad vodi tezom da se osobu ne može ukalupiti u određeni aspekt identiteta, te da je čak i nemogućnost oblikovanja identiteta potencijalni identitet sam u sebi. Tako su likovi Ivica Kičmanovića i Janka Borislavića neprestano zarobljeni u sferi obećanog i urođenog identiteta koji im onemogućava daljnji razvoj. Nemogućnost oblikovanja identiteta kroz život dovodi do samoubojstva Ivica Kičmanovića i Janka Borislavića, ali ih ujedno i upisuje u vječnost.

2. Epoha, autori, djela i likovi

2.1. Epoha

Svako je književno djelo omeđeno epohom u kojoj je nastalo što znači da je pod snažnim utjecajem socijalnih, političkih i umjetničkih previranja i novina koje određena književna epoha donosi. U slučaju djela Ante Kovačića *U registraturi* kao i protagonista Ivica Kičmanovića te djela Ksavera Šandora Gjalskog *Janko Borislavić* i istoimenog protagonista riječ je o razdoblju realizma.

Realizam u hrvatskoj književnosti još je neomeđeno razdoblje čemu svjedoči i Krešimir Nemeć iznoseći da „u hrvatskoj književnoj kritici i književnopovijesnoj znanosti ni danas nema suglasnosti o počecima naše realističke književnosti, odnosno o graničnim godinama realističke stilske formacije“ (Nemeć, 1994: 133). Iz tog se razloga kao rubna godina uzima 1881. koja obilježava godinu smrti Augusta Šenoë, ali i godinu kada se pojavljuje djelo Eugena Kumičića „Olga i Lina“ „nastalo na temelju naturalističkog programa“ (Nemeć, 1994:133). U hrvatskoj književnosti polako dolazi do smjene historijskih i romantičarskih sadržaja kako bi se ispoljio realizam koji kao svoju temu uzdiže suvremene probleme stvarnog čovjeka u stvarnom svijetu, u ovom slučaju hrvatskog čovjeka u tadašnjim političko-socijalnim prilikama.

Hrvatski realizam u punom smislu, na planu romana, javlja se tek krajem 19. stoljeća te poprima karakteristike osobite za hrvatsko društvo i tadašnje hrvatske prilike, ali, iako se vodi koncepcijom realizma u pitanjima teme, intencije i idejnih postavki roman „ima još uvijek niz elemenata koji pripadaju prijašnjim stilskim formacijama: romantizmu, sentimentalizmu, bidermajeru, pa čak i prosvjetiteljstvu“ (Nemeć, 1994: 135).

Politička situacija početkom 80.-ih godina 19. stoljeća utjecala je na oblikovanje realizma u hrvatskoj književnosti općenito, ali napose u romanu gdje su razvidni stavovi autora pod utjecajem političke situacije tog razdoblja. 1867. sklopljena je Austro-ugarska nagodba kojom Austrija postaje dvojna monarhija, a Mađarska njezinim punopravnim članom. Hrvatska se nalazi u nepovoljnom položaju koji se pogoršava sklapanjem Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. Hrvatska postaje ovisna o Mađarskoj, a mađarski se jezik nameće u svim sferama uprave¹. Hrvati uskoro postaju ogorčeni teškom situacijom u kojoj se našao hrvatski jezik tako da su „hrvatski prozni pisci reagirali na opisanu

---

¹ Beker, Miroslav. 1993. „Defetizam u hrvatskom romanu na prijelomu stoljeća“. *Umjetnost riječi*, br. 3-4, str. 263-273

situaciju svaki na svoj način“ (Beker, 1993: 265). Budući da je i na njih kao individue i hrvatske književnike ovakva situacija utjecala na najdubljoj razini oni svoj stav, koji sadržava „demoralizaciju, frustraciju i defetizam“ (Beker, 1993: 265), prenose na likove svojih književnih djela što će biti razvidno u djelu *Janko Borislavić*, ali će se i kao nit provlačiti djelom *U registraturi*.

2.2. Autor(i)

Naglašavajući obilježja epohe i situaciju u kojoj se našla hrvatska književnost 80.-ih godina 19. stoljeća otkriva se autor kao ličnost koja u sebi nosi svijest o događajima koji utječu na njega i na društvo u kojem se nalazi. Tu svijest i osjećaje, u ovom slučaju osjećaje nezadovoljstva, nemira, neusustavljenosti, licemjernosti, defetizma, frustracije i demoralizacije autor često prenosi na svoje likove koji postaju njegovim glasnogovornicima, a ujedno im na taj način stvara identitet i oblikuje njihovu sudbinu.

Dva su autora važna za ovaj rad, a to su Ante Kovačić i Ksaver Šandor Gjalski koji stvaraju jedne od najboljih likova hrvatskog realizma, Ivicu Kičmanovića i Janka Borislavića. Budući da se na oba navedena lika često gleda kao na projekciju svojih tvoraca, tj. na nositelje autobiografskih elemenata, potrebno je sagledati određene aspekte biografije obaju autora koji će poslužiti u daljnjoj analizi likova.

2.2.1. Ante Kovačić

Ante Kovačić, podrijetlom iz Celine, jedan je od najistaknutijih hrvatskih književnika ne samo u razdoblju realizma nego i uopće. Opus mu se sastoji od mnogih romana, novela, feljtona i poezije u čemu se vidi njegova svestranost i predanost književnom radu. Pučku je školu završio u Mariji Gorici, nakon toga završava gimnaziju u sjemeništu u Zagrebu, a 1887. stječe doktorat na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Postaje politički aktivan te se pridružuje Starčevićевой Stranci prava 1879. godine, dok 1880. pokreće almanah *Hrvatska* orijentiran prema politici.

U književnosti se javlja 1871. godine i to pjesmom pod nazivom *Car Bajazet*. Iako su njegovi prvi književni pokušaji prepuni idiličnih slika iz rodnog mu kraja u njih se „uvlače pesimizam i zle slutnje“ (Hrvatska književna enciklopedija, 382). On je u svojoj biti „sin siromašnih seljačkih

roditelja, pravo dijete Hrvatskog zagorja“ (Jelčić, 1993: 14), što je posebno važno jer taj aspekt svog identiteta i svoje iskustvo prenosi izravno na lik Ivica Kičmanovića što potvrđuje i Dubravko Jelčić navodeći da „smijemo opravdano vjerovati da je Kovačić u liku Ivica Kičmanovića iznio dio svog života“ (Jelčić, 1993: 15). Njegov je utjecaj u stvaranju književnih likova toliko velik da su „mnogi literarni junaci postali (...) karakterološki stereotipi i paradigmatični književni likovi“ (Maštrović, 2009: 385).

Prvi roman *Baruničina ljubav* piše 1877. godine te u njemu stvara lik fatalne žene koji će nastaviti graditi u liku Laure iz djela *U registraturi*. Politička misao koja se otvara „svim potencijalima satire, parodije i groteske“ (Beker, 1993: 266) zaokuplja niz njegovih djela kao što su *Fiškal* i *Među žabari*. Svoje književno stvaralaštvo, ali i svoj život zaokružuje romanom *U registraturi* koji je odraz ne samo njegova književnog stvaralaštva i razvoja njegova stila nego je i zrcalo njegove duše. Na kraju krajeva, i sam Kovačić umire 1889., na sličan način kao i njegov najslavniji lik Ivica Kičmanović kojim je zavladao *delirium tremens*, u psihijatrijskoj bolnici u Stenjevcu nakon nekoliko manijakalnih napada. Za njegov identitet, a tako i identitet njegova lika Ivica Kičmanovića važan je jedan kratak opis koji ga naziva „đak siromah“ (Novak, 1973: 108) nepovratno ga određujući.

2.2.2. Ksaver Šandor Gjalski

Drugi autor jest Ksaver Šandor Gjalski, pravim imenom Ljubomil Babić. Ovaj je autor rođen u mjestu Gređice kraj Zaboka 1854. a kao i mnogi njegovi suvremenici pohađao je gimnaziju u Zagrebu, a pravo je studirao u Zagrebu i Beču. Poznat je i kao saborski zastupnik, osoba vrlo aktivna u političkim sferama te kao urednik časopisa *Vienac*. Književni opus Gjalskog poznat je „ne samo zbog kvalitete, nego i zbog raznorodnosti tematskih interesa, obuhvaćajući gotovo cjelokupnu društvenu problematiku njegova doba“ (Hrvatska književna enciklopedija, 593). Gjalski je kao književnik sudjelovao ne samo u hrvatskom realizmu, nego mu djela zadiru u modernizam. Poznat je kao iznimno obrazovan čovjek koji je cijenio znanje. Diletantski se bavio filozofijom što je pokazao u romanu *Janko Borislavić*. Njegova „širina kulturnih i intelektualnih obzora djelotvorno je omogućila da u vlastitome stvaralaštvu ne ostane samo unutar poznatih tematskih i izražajnih karakteristika pisaca hrv. realizma, već da se istodobno uklapa i u secesijske tendencije na prijelazu stoljeća“ (Hrvatska književna enciklopedija, 593). Gjalski nije bio pisac koji se zadovoljavao etabliranim mnijenjem i konstantama nego je neprestano širio svoje obzore te je „došao u dodir s literaturom poznatih imena

europskog realizma – Turgenjeva, Balzaca, Flauberta i Zole“ (Šicel, 1993: 93), „a nije ostao ravnodušan ni na poticaje koji su stizali s modernističkim pokretom“ (Nemec, 1999: 198)

Gjalski je krenuo putem Novaka i Kovačića te se pokazao osobito uspješan u psihološkoj raščlambi protagonista. Djelom *Janko Borislavić* Gjalski „zadire i u unutarnji svijet senzibilna junaka“ (Hrvatska književna enciklopedija, 593). Njegov se utjecaj protegnuo do današnjih dana te je „u recepcijskom smislu najvitalniji pisac hrvatskog realizma“ (Nemec, 1999: 198).

Važno je napomenuti da je Gjalski „učinio prvi (...) korak prema intelektualizaciji hrvatskog romana“ svojim djelima *Janko Borislavić* i *Radmilović* u kojima prikazuje hrvatske intelektualce u sukobu s okolinom pri neprestanom traženju znanja i spoznaje. Za razumijevanje lika Janka Borislavića važno je autorovo oduševljenje filozofijom pesimizma Arthura Shopenhauera koja se proteže čitavim romanom te roman, ali i Janko sam, postaje sredstvo prenošenja idejnih misli filozofije pesimizma što uvelike određuje njegov identitet, tj. nepostojanje istog. Također, u takvom načinu iznošenja i oduševljenja navedenom filozofijom u Janku Borislaviću oertava se sam autor, a potvrda je i Nehajeva izjava da je roman *Janko Borislavić* „svjedočanstvo borbe u duši autora samog“ (Nehajev, 1964: 114).

Kao i u slučaju Ante Kovačića koji je određen kao siromašni đak, što je dovelo do toga da taj nazivnik prenese i na lik Ivica Kičmanovića, i Gjalski je svoj lik Janka Borislavića u istoimenom romanu sveo pod nazivnik koji ukazuje na autobiografske elemente. Polazi se od činjenice da je on podrijetlom bio zagorski plemić. U skladu s time, njegov lik izmučenog i neshvaćenog intelektualca identitetno određuje tim istim nazivnikom koji uvelike određuje njegov put i položaj u životu.

2.3. Djela i likovi

Ivica Kičmanović kao protagonist djela *U registraturi* i Janko Borislavić kao protagonist istoimenog romana dva su lika centralna za ovaj rad. Ovo potpoglavlje sagledat će ta dva lika u okvirima djela kojima pripadaju, ali samo u mjeri koja će biti potrebna za daljnji nastavak analize njihovog života i identiteta.

2.3.1. Ivica Kičmanović „U registraturi“

Ante Kovačić djelo *U registraturi* piše 1888. godine, tijekom koje u nastavcima izlazi u časopisu *Vijenac*. Do nas, ali ni do publike Kovačićeva doba, ovaj roman nije stigao kao cjelina zbog mnogobrojnih prepravaka i kraćenja koje je na njemu činilo uredništvo budući da je „kontroverznim sadržajem izazvao moralnu paniku među konzervativnijim čitateljstvom“ (Hrvatska književna enciklopedija, 368). Riječ je također o posljednjem Kovačićevu djelu kojim „ruši ustaljenje estetske percepcije“ (Nemec, 1994: 177).

Kovačićev roman prelazi sve dotada poznate granice te se ne može svesti ni na jednu paradigmu. Tema nije inovativna, ali je realistička i popularna u to vrijeme, a odnosi se na školovanje siromašnog mladića u velikom gradu. Zanimljivo je što Krešimir Nemec govori o stilskoj formaciji ovoga romana, osim one koja temom pripada razdoblju realizma: „Drugi, jednako važan sloj u romanu jest fantastika, elementi legende i bajke (...). Pridodamo li tome i naglašenu satiričku dimenziju te komponente grotesknog, bizarnog i burlesknog, roman (...) pokazuje se uistinu kao složeno i proturječno djelo, kao stilski literarni koktel“ (Nemec, 1994: 177) te ga je vrlo teško klasificirati. Također, radnja romana nije paralelna i ne prati jednolično put Ivica Kičmanovića nego njegov život i školovanje služi samo kao početna točka iz koje Kovačić grana radnju na mnoštvo drugih likova čije priče i sudbine proteže preko sva tri dijela romana.

Pripovjedač, kao ni radnja, nije ustaljen, nego se mijenja sukladno događajima i situaciji. U prvom dijelu romana pripovjedač se najprije javlja u liku registra koji čita dnevnik registratora Ivica Kičmanovića u prvom licu, dok se nakon Ivičina odlaska u grad u drugom djelu javlja pripovjedač u 3. licu koji nastavlja pripovijedati do kraja romana.

Mnoštvo novih realističnih, satiričnih, grotesknih i fatalnih likova Kovačić u svom romanu oslikava iznimno vješto, ponekad zanemarujući „glavni lik“ Ivica do te mjere da mnogi povjesničari književnosti sumnjaju u klasifikaciju Ivica kao glavnog lika te ga određuju samo kao polazišnu točku romana: „Ivicu Kičmanovića smatrali su mnogi kritičari glavnim licem Kovačićeva romana (...). On to nije i pored obilja autobiografskih crta, a nije zato jer je (...) previše pasivan“ (Jelčić, 1993: 17).

Svi navedeni aspekti Kovačićeva djela zapravo ocrtavaju lik i identitet siromašnog đaka Ivica Kičmanovića tako da je igra riječi u podnaslovu („Ivica Kičmanović *U registraturi*“) simbolična ako se uzme u obzir činjenica da je Ivica postao svojevrsan „rob“ djela u koje je upisan. Životni put Ivica

bit će ocrtan samo onoliko koliko je potrebno za daljnju analizu, uz napomenu da postoje brojne dodatne epizode (jer radnja nije linearna), dodatni likovi i opisi njihovih života i sudbina, koji nisu nužno važni za lik Ivica Kičmanovića.

Ivica Kičmanović odrastao je u bregovima na siromašnom selu igrajući se s braćom i sestrama, susjedima sa susjednih brjegov a i promatrajući svađe oca „zgubidana“ sa susjedom Kanonikom. Kada je došlo vrijeme škole, Ivica se istaknuo među svojim vršnjacima te je govorom na ukupu svog školskog prijatelja pridobio pažnju svećenika i župnika. Ivica odlazi u grad kod svog rođaka Žorža, pogospođenog sluga na posjedu Mecene. On postaje „siromašni đak“ pod Meceninom zaštitom. U gradu Ivica susreće suprotnost selu te se ubrzo gubi njegovo „ja“ tj. pripovjedač u prvom licu. Na Meceninom dvoru Ivica odrasta i upoznaje njegovu štičenicu i „rođakinju“ Lauru s kojom stupa u vezu zbog čega biva izbačen s posjeda i vraća se u svoje selo. Uskoro se zaljubljuje u Anicu, kćer Kanonika, i počinje zaboravljati Lauru, no ona ga, nakon Meceninog ubojstva, slijedi i nastanjuje se u Ivičinoj kući. Ivica se nakon nekog vremena vraća u grad kako bi nastavio nauke, a Laura se seli k susjedu i nastavlja svoj fatalni pohod rušeći sve pred sobom. Anica slijedi Ivicu u grad te ju on spašava od svodnice. Nakon nekoliko godina, tijekom kojih Ivica nije završio nauke, odlučuju stupiti u brak. Ivica u međuvremenu odbija ozloglašenu Lauru koja je osnovala hajdučku družinu i time si potpisuje smrtnu presudu. Na seoskom vjenčanju Anice i Ivica dolazi Laura sa svojom družinom, ubija Ivičine i Aničine roditelje, njega ranjava, a Anicu brutalno osakaćuje i ubija. Radnja završava Ivičiniim samoubojstvom paljenjem registrature kada je nakon mnogo godina, provedenih u ludilu i alkoholu, naišao na spise o Lauri i njezinim pohodima.

Na ovim temeljima gradi se ili, bolje reći, ne gradi, identitet Ivica Kičmanovića koji je svoj život završio upravo u *registraturi*.

2.3.2. Janko Borislavić

Janko Borislavić protagonist je istoimenog romana objavljenog 1887. godine, opisan kao „roman o hrvatskom Faustu, analiza hrvatske duše i njezine krhkosti, priča o čovjeku koji je najprije bio kršćanin pa je onda postao skeptik, a na koncu ateist“ (Novak, 1973: 121). Roman je to u kojemu pisac primjenjuje svoje znanje medicine i filozofije koje prenosi i upisuje upravo u lik Janka Borislavića.

Ovo djelo čini se kao svojevrsna polemika sa samim Shopenhauerom, ali i kao razlaganje njegove filozofije u liku Borislavića.

Janko Borislavić lik je čiji je identitet ocrtan filozofijom, nemirima, traženjima i razočarenjem, a pisac ga okružuje raznim epskim situacijama koje su „samo su povod za svestranu analizu karaktera, za ocrtavanje njihove duhovne fizionomije“ (Nemec, 1994: 205). Čini se, kada se roman sagleda u cijelosti, da je sam lik i identitet Janka Borislavića podređen filozofiji Shopenhauera koju pisac tako revno iznosi kroz njega.

Roman se sastoji od 25 poglavlja te prati svega nekolicinu likova i iako se ne može smatrati velikim romanom, on je „prvi hrvatski 'roman ideja', začetak naše intelektualističke proze u kojoj se postavljaju i rješavaju filozofski problemi i u kojoj se sadržaj i smisao često iscrpljuju samo u filozofsko-estetskim analizama“ (Nemec, 1994: 206).

Što se tiče same fabule romana, ona nije ni približno kompleksna kao fabula djela *U registraturi*, ali se u njoj ne javlja samo realistička tema intelektualca u potrazi za znanjem koji ujedno ocrtava hrvatskog čovjeka, nego su prisutni, kao što je već rečeno, mnogi opisi pejzaža, krajolika i osoba povezanih sa sferom sela, koji nedvojbeno pripadaju romantizmu, a značajni su za ekstrapolaciju identiteta Janka Borislavića. Borislavić, predstavljen kao najbolji „pitomac na teologiji“ (Nemec, 1994: 204) i vrlo pobožna osoba počinje sumnjati u svoju vjeru te izlazi iz samostana, a odgovore na pitanja postanka i svrhe stvari, koja ga neprestano muče, traži u filozofiji Shopenhauera te u znanosti Darwina, Milla, Laplacea i Haeckela. No, sve obrazovanje i znanje koje postiže pune ga razočaranjem i tjeskobom jer ne može naći odgovore na pitanja koja ga muče. Nakon bratove smrti vraća se u Jazvenik, svoje rodno mjesto gdje se najprije zatvara i distancira od ljudi da bi, nakon što je ugledao „anđela“ Doricu počeo aktivno razmišljati o čistoj i nepokvarenoj ljubavi kao smislu za kojim je tražio. Uspijeva osvojiti Doricu, ali je gonjen tjelesnim aspektom povezanosti s njom i iako mu se pokušava oduprijeti ipak se upušta u tjelesnost u trenutku kada prevlada nagon. Razočaran i nadasve pesimističan Janko putuje po svijetu gdje nailazi na mnoga nova razočaranja povezana uvelike s njegovom plemićkom titulom koja je u politici u svijetu bila važnija od njegova znanja i obrazovanja. Izmučen i razočaran, nakon nekoliko godina lutanja vraća se u Jazvenik te budući da njegova izmučena duša ne može pronaći mir u ovome svijetu, odlučuje si prerezati žile i potražiti utjehu drugdje. Prije se smrti za njega brine Dorica koja ga je vjerno čekala, Janko dobiva

priliku za oprostaj i izmirenje s Doricom te umire šapćući stihove psalma „Magnificat anima mea Dominum“.

3. Problem određenja identiteta

3.1. Rječničke definicije identiteta

Pitanje identiteta, oblikovanja i definicije identiteta može se promatrati kroz prizmu mnogih teorija koje su u nekim slučajevima kontradiktorne dok se u nekim aspektima poklapaju. Budući da je u središtu ovoga rada (ne)identitet Janka Borislavića i Ivice Kičmanovića koji su oblikovani ne samo kao fiktionalni protagonisti određenih romana, nego i kao svojevrsno zrcalo i nositelji osobina svojih autora, potrebno je obratiti pozornost na probleme određenja identiteta. Teorije će biti izložene uz opasku da se u ovome radu ne zalaže za točno određenu teoriju nego uzima identitet u prvom redu kao plastičan, fleksibilan i nadasve podložan promjeni bila ona uvjetovana društvom, socijalnim ili političkim stanjem, samim pojedincem ili kojim drugim faktorom. No, važno je imati uvid u problem definiranja identiteta kako bi se rasvijetlio problem potrage za identitetom navedenih likova koji je, kao i samo pitanje identiteta, ostao nerazriješen.

Mnoštvo rječnika hrvatskog jezika nudi definiciju identiteta. Tako se u Anićeve rječniku nalazi sljedeća definicija identiteta: „1. odnos po kojemu je u različitim okolnostima nešto jednako samo sebi, istovjetno sa samim sobom, potpuno isto, 2. činjenice o jednoj osobi kojima se razlikuje od bilo koje druge (...), 3. osjećaj pripadnosti grupi, naciji i sl., prihvaćanje i isticanje te pripadnosti (...)“ (Anić, 2007: 140). Prema Klaićeve rječniku identitet je: „podudaranje izjednačavanje, potpuna jednakost, priznanje da netko ili nešto zaista jest ono čime se prikazuje (utvrditi nečiji identitet), da je netko zaista osoba o kojoj se radi; skup značajki koje neku osobu čine onom koja jest“ (Klaić, 2004: 565). Razmatrajući obje navedene definicije Zdenko Zeman zaključuje: „Pokretna jednakost sa samim sobom (u različitim okolnostima) i, *eo ipso*, različitost spram drugog ili drugih, ukupnost značajki koje nekoga ili nešto čine upravo onim što jest, osjećaj pripadnosti nekoj većoj, obuhvatnijoj cjelini (...) su, doista, neki od važnijih elemenata za (...)razumijevanje pojma identiteta“ (Zeman, 2007: 1016).

I u definicijama i u zaključku Zdenka Zemana uočava se kompleksnost pojma identitet. Nameću se pitanja o samostalnom identitetu osobe, o postajanju onoga što osoba jest, ali i onoga što bi ju učinilo dijelom neke obuhvatnije cjeline. Ako osoba ima svoje *ja*, ako je identitetom podudarna nekoj cjelini, kako onda može biti različita, kako osoba može biti *svoja* i različita, a ujedno biti dio nečega i određena nečim. Ta se pitanja naziru i u likovima Janka Borislavića i Ivice Kičmanovića

koji, kao i ova identitetna kontradikcija kojoj je trenutno samo zagrebana površina, su nedovršeni, neoblikovani i kontradiktori sami sebi *u sebi* i u odnosu prema svemu izvan sebe.

3.2. Esencijalistička i antiesencijalistička koncepcija identiteta

Nadalje, Kristina Peternai Andrić jasno vidi problem koncepcije identiteta te smatra da „pisati o koncepciji identiteta nužno znači upasti u vjerojatno najrazgranatiji 'polilog' koji se već nekoliko desetljeća vodi na području humanističkih, pa i društvenih, znanosti, čija se glavna preokupacija može svesti na pitanja 'tko sam' i 'kako to postajem'“ (Peternai-Andrić, 2012: 9). Spomenuta autorica u svojoj knjizi „Ime i identitet“ potom nastoji razjasniti to vječno pitanje naglašavanjem postojanja dva suprotstavljena polja. Jedno je polje esencijalističko čiji zagovornici smatraju da postoji unutrašnji esencijalni sadržaj ili jezgra, a prema tome, identitet nije podložan promjeni i stabilan je. To znači da na identitet ništa ne može utjecati, ni pojedinac ni grupa. On je „prirodna ili samorazumljiva kategorija imanentna subjektu“ (Peternai Andrić, 2012: 10). Nasuprot esencijalističkom, ističe autorica, nalazi se antiesencijalistički pristup u kojem se na kategoriju identiteta gleda kao na promjenjivu, plastičnu i lišenu čvrste jezgre. Ovaj je tip identiteta specifičan za određeno mjesto i vrijeme i podložan je utjecajima i promjenama, što ga zapravo čini nestabilnim „u smislu da je onemogućeno oblikovanje nepromjenjivih ili potpunih identiteta“ (Peternai Andrić, 2012: 10). U liku Janka Borislavića i Ivice Kičmanovića ogledaju se obje navedene teorije jer su u djetinjstvu određeni identitetom koji je esencijalistički da bi se protiv njega borili nastojeći otkriti antiesencijalnost identiteta.

3.3. Jezik i identitet

Teoretičari se više okreću antiesencijalističkoj teoriji te se na identitet ne gleda kao da je „urezan u kamenu“. Naravno, postoje mnoga druga određenja i aspekti identiteta. Tako se javlja određenje identiteta prema jeziku tj. da je svaka „relacija subjekta prema zbilji uvijek već posredovana jezikom utoliko da je jezik taj koji bitno određuje ljudsku djelatnost“ (Peternai Andrić, 2012: 11). Tako se jezik stavlja u središte, te se prema njemu određuje subjekt, svijet i sve što svijet čini. Kada je riječ o jeziku, neizostavno je spomenuti problematiku imena i identiteta jer „čin imenovanja predstavlja

jezični angažman koji osigurava kulturne, rodne, nacionalne, političke i druge identitete“ (Peternai Andrić, 2012: 11), ali o tom će više biti napisano u narednim poglavljima.

Za oblikovanje identiteta kroz prizmu jezika potrebno je spomenuti M. Foucaulta koji smatra „da subjekt ne prethodi diskursu, nego je tvorevina niza reguliranih diskurzivnih značenja i pounutrenih mehanizama discipliniranja, čine, među ostalim, ukazuje na funkciju jezika u smislu nametanja moći“ (Peternai-Andrić, 2012: 13). Ukratko, jezik je taj koji upravlja pojedincem i daje mu dozvolu djelovati i oblikovati se u skladu s određenim vremenom, epohom, normama ili paradigmama, ali mu i daje moć djelovanja i nadmetanja svoga *ja drugome*.

3.4. Sveobuhvatnost identiteta

Može se zaključiti da traganjima za koncepcijom identiteta nema kraja te da odgovor na svako pitanje donosi nove probleme. Pitanje koncepcije identiteta začaran je krug iz kojeg nema izlaza, ali su, ipak, sve te razne koncepcije i shvaćanja identiteta, stvorile okvir za promatranje rasta ili stagnacije Ivice Kičmanovića i Janka Borislavića. Upravo je zato važna sveobuhvatnost identiteta i naglašavanje njegove plastičnosti, barem kada je riječ o navedenim likovima, a moguće, i stagnacije identiteta uopće, kao posljedice postojanja potencijalnog jezgrenog tj. nepromjenjivog identiteta.

Za potrebe ovoga rada, treba obratiti pažnju na još nekoliko pitanja identiteta koja će se protezati analizom likova. Tako se na identitet može gledati kao na buduću djelatnost, kao na nešto što treba oblikovati spram budućnosti i onoga što budućnost donosi (Zeman, 2017: 1018). Ujedno, identitet se nameće kao nešto obavezno, jer se često nema izbora te se mora izabrati identitet, određujući ga raznim faktorima i prema raznim faktorima. Nezanemariva je i činjenica da je pojedinac sačinjen od društvene tvari što znači da će društvo vršiti utjecaj na pojedinca ili će pojedinac svoj identitet oblikovati prema društvu ili nasuprot njemu. Identitet zahtjeva neprestani rad te se drugačije ne može izgraditi, on zahtjeva aktivno sudjelovanje pojedinca, a ne pasivnu prepuštenost „silama prirode“. On je neprestani rad na traženju smisla u životu.

Identitet se može sažeti, u jednom aspektu i na jednostavno pitanje: „Kakva osoba biti u trenutku izbora?“. Kada je osoba suočena s teškim izborom onda izlazi na vidjelo njezin identitet ili izbor koji utječe na oblikovanje identiteta te osobe. Pri tome se može dati i definicija moralnog identiteta kao zbroja svih postupaka neke osobe (Strahovnik, 2010: 68-69).

Ova sveobuhvatnost identiteta, kada su u pitanju likovi Janka Borislavića i Ivice Kičmanovića, poslužit će kao nit vodilja pri analizi njihove (ne)identitetnosti i samoubojstvom kao imanentnom posljedicom.

4. Prošlost

Oblikovanje identiteta započinje rođenjem i djetinjstvom. Likovi Ivica Kičmanović i Janko Borislavić nepovratno su određeni svojom prošlošću tj. svojim djetinjstvom i odlukama koje su za njih donesene tijekom njihovog djetinjstva, a koje će odrediti njihov život i razvoj njihova identiteta.

4.1. Značenje imena

Ime s kojim se osoba rodi ili koje joj je rođenjem dodijeljeno igra iznimno važnu ulogu u oblikovanju identiteta te osobe. Naime, prema Kristini Peternai Andrić „čin imenovanja predstavlja jezični angažman koji osigurava kulturne, rodne, nacionalne, političke i druge identitete“ (2012: 11), što potvrđuje činjenicu da je imenovanjem ili prenošenjem imena (prezimenama) osoba svrstana u određenu kategoriju u kojoj vrijede određena pravila. Tako da samo imenovanje uvjetuje „jezično mjesto s kojeg će se ta osoba odazivati“ (Peternai Andrić, 2012: 11).

Likovi Janka Borislavića i Ivica Kičmanovića dobili su imena koja ih određuju i postavljaju u odnos prema drugima od najranijih dana.

4.1.1. Ime „Kičmanovića“

Ivici Kičmanoviću iz djela *U registraturi* dodijeljeno je iznimno simbolično ime koje predstavlja ogledalo njegova identiteta u djetinjstvu te se razvija u ironičnu igru tijekom Ivičina odrastanja. Riječ je o imenu tj. prezimenu Kičmanović. Korijen tog prezimena čini imenica *kičma* tj. *kralježnica* koja čini potporanj ljudskog tijela, a uzima se i kao metafora kojom se opisuje stav osobe prema drugim osobama, događajima i stvarima. Prema ovome osoba se opisuje kao da *ima kičmu/kralježnicu* tj. jaka je i ima svoj stav te se ne pokorava drugima, ili je *beskičmenjak* tj. nema sposobnost hodanja, puže po podu, jednostavnije rečeno - nema svoje *ja*.

Ivica Kičmanović pripada objema kategorijama. Nekoliko je instanci u kojima se očituje Ivica kao osoba sa stavom. Prva se situacija odvija u njegovu ranom djetinjstvu koje provodi na zagorskim brjegovima u siromašnoj obitelji, a koje je uvelike obilježeno svađama između njegova oca „Zgubidana“ i susjeda Kanonika. Tijekom jedne od svađa, Ivica i njegov otac bježe pred Kanonikom te Ivica ostaje postuđen: „Kada opet nastade mir, mene je zaokupila neopisiva dreselost i stid. Nikako

ne mogoh protumačiti zašto je moj otac onako bježao pred susjedom. U tom razmišljanju nije mi ni na um palo da pitam samoga sebe: zašto sam i ja bježao.“⁽⁸⁾² Ovaj se događaj može protumačiti kao čin „beskičmenjaštva“ tj. suprotnosti prezimenu koje ukazuje na snagu i hrabrost. No, takvo stanje nije potrajalo jer Ivica, nakon još jednog incidenta zbog kojeg je strašno obolio, gaji misli koje ukazuju na njegovu snagu, čak i za vrijeme djetinjstva: „Zavidio sam i glogu i trnju i kupinju i oštracu borovnice kada bih se sjetio našeg patuljastog susjeda... Eh, da sam trn, kako bih ga u potaji gdje u travi dočekao i zabio se u голу petu njegove noge! Oh, da sam kupina ili glog, kako bih se uhvatio za njegove tvrde ruke i ogrebao ih da bi mi se voda zalijevala usta od milinja!“ (9). Ivica je i dobio svoju „osvetu“ nedugo poslije toga. Također, vjernost svom prezimenu Ivica dokazuje vrlo mudrim ograđivanjem od bilo kakve odgovornosti za vrijeme takozvane „osvete“ tijekom koje je vozio Kanonika u svojim kolicima: „Vas da vozim, susjede! Ta vi ste preteški, satrt ćete mi kola!“ (10).

Nadalje, dvije su instance u kojima se vidi Ivičina vjernost svom prezimenu, a koje se odnose na njegov daljnji život, na vrijeme školovanja. Budući da se ime dobiva rođenjem, vrijedno je i njih spomenuti u ovome poglavlju. Prva je instanca Ivičin odnos prema *kumordinaru* Žoržu za vrijeme školovanja na dvoru Mecene. Naime, Ivica, kao siromašni đak, morao je biti pokoran u društvu samoprozvanih moćnika i velikana, što je i činio, ali nije propuštao pokazati istu drskost i *kičmenjaštvo* kada je to mogao učiniti. Citat: „Od drugoga si ne dadoh mnogo zvrndati, i tako je i moj rođak Žorž često iznenada oćutio u svojem ramenu oštre moje zube da je zatulio od boli kao stari ranjeni pas pa bi onda dugo i dugo pazio na svoj jezik“ (31) pokazuje da je Ivica Kičmanović donekle zadržao odliku *kičmenjaštva* i kada je odrastao, time opravdavajući činjenicu da je njegov identitet određen, od samog djetinjstva, imenovanjem. Slična se situacija odvija i prilikom sukoba s Laurom, kada Ivica, nakon mnogo vremena podložnosti, ponovno vuče snagu iz svog imena kako bi se postavio prema Lauri i najprije raskinuo s njom putem pisma, koje završava riječima: „Ja sam spašen!... Hvala Bogu! A naši putovi se razminuše zavazda, u nepovrat... Nikada!...“ (204), ali ne uspijeva izbjeći tragičnom kraju.

Iako se mogu izdvojiti instance u kojima je Ivica vjeran svom prezimenu te je identitetno njime određen, više je primjera u kojima Ivica zapravo postaje ironija svoga prezimena, što svjedoči nemogućnosti usustavljanja identiteta zbog podložnosti vanjskim utjecajima. Osim navedenih instanci, ne može se reći da Ivica vlada sobom i svojim životom, njime se vlada, a njegov identitet se

---

² Kovačić, Ante. *U registraturi*, URL: ss-amkaramaneo-vis.skole.hr/upload/ss-amkaramaneo-vis/.../kovacica_uregistraturi.pdf (24. svibnja 2017.)

naprosto rasplinjuje. Jelkić smatra da bi se, u gore navedenoj epizodi sa Žoržem „simbolika njegova prezimena (jedan *kičmanović* među mnogim *beskičmenjakovićima!*) mogla shvatiti samo ironično.“ (Jelkić, 1993: 21). Ivica stremi, ili se barem čini da stremi (ako nije zarobljen!), kako navodi svjedoče, usustavljenju svoga identiteta i vjernosti svome prezimenu, ali su mu pokušaji, zbog vlastite pasivnosti i *usuda* osuđeni na propast te on uistinu postaje *beskičmenjaković*.

Naime, sam proces imenovanja jest važan za identitet, ali nakon što je osobi dodijeljeno ime „važan postaje čin dozivanja i način na koji se ime koristi“ (Pternai Andrić, 2012: 11). Tada se ime osobe nalazi u relaciji s osobama koje to ime koriste te na taj način tu osobu određuju. Ivičino ime tj. prezime Kičmanović, zamijenjeno je mnoštvom drugih *nadimaka* koji ga određuju u očima drugih osoba, a neke od njih su „indolentan mužek“, „rujatuš“ i „siromašni đak“. Ivica je tako u očima drugih ljudi gledan ne kao osoba sa svojim *ja* koja je sposobna identitetno se ostvariti, nego je određen potencijalnim zanimanjem, događajima na Meceninu posjedu i svojim statusom u gradskom društvu tako da, u slučaju Ivica Kičmanovića imenovanje predstavlja „dio procesa isključenja iz zajednice“ (Pternai Andrić, 2012: 11) tj. iz sela i iz grada. Ivičina pomirba tj. manjak pobune protiv ovakvog načina imenovanja i oslovljavanja dokaz je njegovog rasplinutog identiteta koji je ironično iskazan njegovim prezimenom.

4.1.2. Ime „Borislavića“

Djetinjstvo i naslijeđeno ime Janka Borislavića također određuju njegov identitet od najranijeg djetinjstva. Za razliku od Ivica, Janko Borislavić rođen je u plemićku zagorsku obitelj u kojoj provodi svoje djetinjstvo. Ime Borislavić, kao plemićko ime, nosi sa sobom određena očekivanja koja osoba koja ga nosi mora ispuniti. Ime bi trebalo biti ono „što pojedinca smješta odijeljeno od drugih kao individu (..)“ (Pternai Andrić, 2012: 11), ali u slučaju Janka Borislavića, to ga ime svrstava u određenu kategoriju te je on određen, barem u svijetu politike, jedino svojim plemenitaškim podrijetlom i imenom, a ne svojim zaslugama. Ime i identitet sukobljavaju se u liku Janka Borislavića. Tome sukobu svjedoče same Borislavićeve riječi: „Svagdje sam tek imao vrijednost ako sam spomenuo da imam rodoslovlje staro šest stotina godina, da imam kaštel za rođeni dok, da sam rođeni

gospodin (...)“ (99)³. Borislavić se u očima drugih ogleda kao svojevrstan rob svome prezimenu koje mu nije omogućilo ostvarenje svoga *ja*.

Nadalje, ime Borislavića sadrži dvije riječi koje su potencijalno korisne u konstituciji njegova identiteta, ili manjku istoga. Prva je riječ imenica *bor*, a druga je glagol *boriti se*. Bor, kao vazdazeleno drvo, uvijek opstaje. Borovi se odlikuju snagom i mogućnosti da opstanu u raznim životnim uvjetima. Kada je riječ o Janku Borislaviću, imenica *bor* može se odnositi na ranu mladost koju provodi u sjemeništu u kojoj je uvjeren da mu je svećeništvo poziv te mu se u potpunosti predaje, ali ujedno, kada je posumnjao, on ne ostaje u sjemeništu nego se odlučuje „svući“ i prekinuti svoj dotadašnji put jer smatra da mu tamo više nije mjesto, on je jasan i odlučan kada govori: „Ne vjerujem u sve ove komedije; sve to nije nego da ljudski um ostane slijep, ne vjerujem – ne vjerujem ni u šta (...)“ (5). Iako se ova epizoda, kada ujedno i počinje njegovo nenamjerno traganje za identitetom preko traganja za smislom, može svrstati u drugo poglavlje, ključna je jer je u tom trenutku Borislavić određen svojim prezimenom koje potencijalno određuje njegov identitet u ranom djetinjstvu ili na njega stavlja određene spona koje ga prate kroz život. No, kada je riječ o njegovu djetinjstvu prije zaređenja, imenica *bor*, kada se uspoređi s likom Janka Borislavića postaje oksimoron. Janko je kao dijete bio iznimno nježan te se libio svake aktivnosti koja bi uključivala kakav fizički napor, kako je vidljivo iz citata: „Kaznama su mu se morali groziti dok bi zajahao konja i kuda s bratom odjahao“ (10).

Druga je riječ glagol *boriti se* u kojem se kristalno čisto ogleda Borislavić cijeli život. Od borbe u samostanu, preko cjeloživotne borbe za spoznajom i smislom, borbe protiv nagona i borbe za čistu ljubav s Doricom, kroz borbu s politikom i uklanjanjem stigme plemenitaša koje mu prezime nameće, do borbe sa životom – koju u konačnici gubi zbog nemogućnosti odupiranja sponama prošlosti i podređenosti filozofiji.

No, kao i Ivica Kičmanović, Janko Borislavić zapravo pomalo je ironična figura kada se uzme u obzir njegovo prezime tj. imenica *bor*, jer mu on tada nije dosljedan niti u jednom drugom trenutku, osim gore navedenih.

---

³ Gjalski, Ksaver Šandor. *Janko Borislavić*, URL: orlovac.eu/knjige/janko.pdf (24. svibnja 2017.)

4.2. Urođeni identitet

U knjizi „Doba svjedočenja“ Vladimira Bitija stoji citat iz djela „Kratki izlet“ Antuna Šoljana koji glasi: „Živiš na tuđim grobovima. Na kosturima. Vinograd koji bismo tu uzgajali (...) rastao bi na lešinama“ (Šoljan, u: Biti, 2005: 179) koji čitatelju okreće pozornost prema postojanju urođenog identiteta. Urođeni identitet može se svrstati u esencijalističku teoriju koja zagovara postojanje određenog jezgrenog, neplastičnog i nepromjenjivog identiteta. Kao što se iz naraštaja u naraštaj prenose određene osobine, fizički izgled te nerijetko i razne nasljedne bolesti, prenosi li se i identitet? Postoji li sfera identiteta u kojoj se on, barem nekim dijelom, prenosi s pretka na potomka i određuje ga tj. upravlja u određenom smjeru?

Kada je riječ o Ivici Kičmanoviću i Janku Borislaviću može se govoriti o prisustvu urođenog identiteta, onoga kojemu se opiru, ali na koncu postaju njegovom žrtvom. U narednim će poglavljima biti više riječi o samoj smrti ovih likova, ali za sada je važan njihov život „na tuđim grobovima“.

4.2.1. Ivica na „grobu“ svojega oca i sela

Na čijem grobu živi Ivica? Iako je u slučaju Ivice Kičmanovića osoba koja je zaslužna za njegov „identitet“ još uvijek živa, pitanje ostaje nepromijenjeno. Ivica je svoj urođeni identitet, ili fragmente istoga, naslijedio od svoga oca, muzikaša „Zgubidana“. U prethodnom je poglavlju naveden citat u kojemu se opisuje sukob sa susjedom kanonikom i ponašanje Ivičina oca, tj. činjenica da je pobjegao od Kanonika, ali i činjenica da je s njim pobjegao i Ivica. Obojica imaju osobinu koja im nalaže da se uklone pred jačima i moćnijima od sebe i pognu glavu. Iako je ta osobina prisutna u malom djelu Ivičina djetinjstva kao dio urođenog identiteta, ona se na trenutke gubi kada Ivica figurativno „pokazuje zube“ i ne trpi nepravdu, ali tada je identitetno preslab da bi to pokazivanje zubi urodilo plodom.

Urođeno u Ivičinu identitetu jest i njegova zagorska krv koju nasljeđuje od svog oca. Ivica, koliko god se trudio, jednostavno smatra da nigdje drugdje ne pripada nego u svoje brjegove i u svoje Zagorje, kao i njegov otac i njegova obitelj. On ima potencijal, ali ga krv i djetinjstvo vuku natrag u zagorske brjegove, kojima, identitetno on više ne pripada. Ivica tijekom cijelog romana zapravo „nosi snažno u sebi ono što je naslijedio u obiteljskom domu“ (Durić, 2005: 92).

Urođeni identitet Ivica Kičmanovića pokazatelj je neusustavljenosti i nepostojanja njegovog identiteta uopće. On se ne može ni u potpunosti prepustiti niti početi mijenjati svoj urođeni identitet nego je u stalnoj borbi koja se, ironično, odlikuje pasivnošću - Ivica je zapravo u nemogućnosti oblikovati bilo kakav drugi identitet koji je ili u skladu ili u bilo kojoj relaciji prema urođenom identitetu.

4.2.2. Janko Borislavić u sjeni djeda Kristofora

Kada je riječ o urođenom identitetu Janka Borislavića neizostavan je lik djeda Kristofora. Njegova slika motiv je koji prati Janka u najtežim trenucima njegova života – pri povratku u Jazvenik nakon mnogo godina provedenih u sjemeništu i na studijima i nedugo prije odluke da će si oduzeti život. Urođeni identitet Janka Borislavića očituje se u rečenici koju izgovara Jankov otac, a koja mu se urezuje u pamćenje i prati ga kroz život: „Eto, ti si pravi unuk djeda Kristofora, nisi mu badava sličan; i ti ćeš tražiti zlato“ (14). Mogu se povući paralele između identiteta djeda Kristofora i Janka. Djed Kristofor poznat je kao učen čovjek koji je cijeli svoj život potratio na traženje načina na koji bi se proizvelo zlato, no, nakon brojnih neuspjeha i nemogućnosti dolaska do istine, on umire u svojem laboratoriju. Janko Borislavić je, za razliku od Ivica Kičmanovića, više uvjetovan pojavom urođenog identiteta. Identitet djeda Kristofora „ugnijezdio“ se u Janka te ga prati tijekom većeg dijela njegova života, a „prorečen“ mu je u samom djetinjstvu. On je određen kao *sličan* djedu Kristoforu, a ujedno i kreće njegovim putem, ali je u potrazi za spoznajom.

Jankova smrt, nakon nemogućnosti pronalaska smisla i sveopćeg razočaranja svime što ga okružuje, slična je smrti djeda Kristofora te se naznačava da Janko djeluje upravo po njegovu primjeru. Činjenica je da se u Janku Borislaviću može neupitno razaznati prisustvo urođenog identiteta koji odgovara esencijalističkoj teoriji koncepcije identiteta kao nepromjenjivog i stalnog. Rođen je s određenjem da je slika djeda Kristofora te to svojim životom u velikom dijelu potvrđuje nemogućnošću odupiranja svojim „korijenima“ zacrtanim u životu i smrti njegova djeda.

4.3. Obećani identitet

Identitet, prema Zemanu, pojedinac nužno mora oblikovati prema budućnosti jer „budućnost nije nekakva idilična slika na obzoru, prostor pukog snatrenja, lijepih želja i neobvezujućih očekivanja

nego područje i medij samorealizacije u kojem valja posviješteno i naporno raditi (...)“ (Zeman, 2007: 1018). U stremljenju prema oblikovanju identiteta prema budućnosti Ivici Kičmanoviću i Janku Borislaviću obećani su određeni identiteti koje oni nisu bili sposobni ili nisu bili u mogućnosti ostvariti, što dovodi do nepotpunosti i neusustavljenosti njihovog *ja*, koje, iako se mijenja, zapravo nema dovoljnu snagu da preživi upravo u svijetu u kojem je cilj samorealizacija te posviješten i naporan rad – oni su zapravo izdvojeni iz toga svijeta kojemu se pokušavaju prilagoditi i u njega „urezati“ svoje postojanje, ali bivaju izbačeni, koliko zbog iluzivne „sudbe“ toliko zbog samih sebe.

4.3.1. Obećanja Ivici

Što je obećano Ivici Kičmanoviću? Ivica, kao vrlo nadareno dijete u svojoj okolini zadobio je pažnju seoskog učitelja i svećenika koji su prepoznali njegov „potencijal“ i odlučili ga poslati u grad na školovanje, kako i sam Ivica svjedoči: „Nenadani obrat u mom životu rastavio me od naših bregova, od očinske potleušice, od susjeda, od ubavog seljačkog života“ (15). Posredstvom Jožice, Ivičina oca, koji je od *kumordinara* Žorža izmolio pomoć kako bi „mogao postati dobar gospodski sluga, a onda i 'jinoš“ (20) Ivica odlazi u veliki grad. Za Ivicu ova je odluka značila da će biti udaljen od svog doma i seoske idile u kojoj je odrastao, ali on nije imao udjela u toj odluci jer je svime upravljao njegov otac koji je smatrao da od Ivice može biti nešto više, usprkos protivljenju njegove majke.

No, sve što Ivica iznosi jest da ga je stegnulo u grlu kada je saznao za tu odluku, napokon, on je bio samo dječak koji je u školi bio odličan đak, ali su u njemu uvijek živjeli zagorski brjegovi. Nakon sprovida Perice i Ivičina govora dolazi do novih odluka o Ivičinom školovanju. Svećenik govori: „Nama bi valjalo u našem svjedočanstvu upozoriti *ilustrissimusa* da taj dječak nije stvoren ni za slugu, ni za jinuša, već za nešto više ... za nauke!“ (23). Ovaj, „drugi dio“, zacrtavanja Ivičine budućnosti odvio se bez znanja Jožice, a naravno i Ivice. Jožica uskoro saznaje da će mu sin ići u visoke škole te će učiti za „plebanuša, fiškala ili suca...“ (24).

Do tog trenutka Ivica je pasivan promatrač svog vlastitog života i budućnosti koja se ima dogoditi. Kada se riječ o njegovim naukama proširila bregovima, Kanonik iznosi svoj slavni monolog, koji ocrtava Ivičinu sudbinu i daje naznaku oblikovanja njegova budućeg identiteta više nego dogovori župnika i Jožice: „Tko će sa psima u svatove, valja mu preko plotova skakati. Oni će ti dijete pokvariti, udvospoliti. Neće biti ni muško ni žensko; ni gospodin ni seljak. Držimo se mi pluga i

motike. (...) Ne dajte njega među njih, ja ti velim, Jožica.“ (25). Iako je ovaj monolog izgovoren iz pozicije zavisti i ljubomore, sama činjenica da Kanonik oslovljava svog susjeda njegovim pravim imenom, a ne nadimkom „zgubidan“ svjedoči o ozbiljnosti i težini njegovih riječi – on uistinu vjeruje u ono što govori i daje ozbiljan savjet i upozorenje.

Ivica je već postao slabi subjekt koji, iako je i mogao, ni riječi nije rekao na odluke koje su za njega donesene, a takav je slabi subjekt „bačen u grad bez svoje volje i prave predodžbe o tome što bi ga tamo moglo očekivati. Odlazeći na školovanje smatrao je da ispunjava obavezu koju su pred njega postavili roditelji, svećenik, učitelj pa i ostali suseljni“ (Durić, 2009: 93). U gradu, koji je potpuna suprotnost od onoga na što je navikao, čeka ga daljnji rasap njegova, odveć krhkog i pasivnog, identiteta i ostvarenje Kanonikova „proročanstva“. Obećani identitet, u ovom slučaju povezan sa društvenim statusom, financijskom dobiti i radnim mjestom, nikada nije ispunjen jer Ivica nije bio subjekt koji je imao snage, moći, ali ni želje ispuniti ga – on je u budućnost kročio igrajući igru koju su mu drugi odredili.

4.3.2. Obećanja Janku

Janku Borislaviću je, barem u djetinjstvu, obećano upravo ono što je i htio. Rođen kao plemić Janko je imao određeni status, a od njega su se očekivale mnoge stvari, većinom povezane s vođenjem poslova i gospodarstva na imanju Jazvenik. Važno je pogledati njegovu pozadinu i njegov karakter prije iznošenja obećanja. Pripovjedač tako govori:

Od pobožne matere Njemice naslijedio je mekanu nježnu ćud, sanjarenju sklonu dušu. Tako je već sam po sebi naginjao skromnosti, mirnu životu i svemu ostalomu što je tome slično! (...) Od djetinjih igara najmilija mu bijaše ona gdje bi se igrao svećenika. (...) Ugibao se svakom zgodom igrama brata i drugova. Nije mu se sviđalo njihovo bučno veselje, njihova smjelost, njihove vratolomije. (...) Kao dijete najvolio da sebi stavlja svakojaka pitanja o drugim svjetovima, i najmilije mu bijahu bajke o vilama, o duhovima (...). Nije to bila tek luda želja za strahotama, skrivala se u tome već neka želja za znanjem. (9-10)

Iako se ovaj odlomak može povezati s naslijeđenim identitetom, važniji je za obećanja koja su Janku dana u vezi njegove budućnosti. On je tako po završetku škole otišao u samostan i „obukao crninu“. Tako je učio kako bi postao svećenik, ali, za razliku od Ivica Kičmanovića, Jankov naslijeđeni identitet nadovezao se na obećani identitet utoliko što je Janko zapravo i htio postati svećenik te se

„se stanje duše mladog Borislavića maksimalno identificira s njegovim pobožnim osjećajem“ (Lokos, 2008: 384). Očekivanja oko upravljanja imanja prebačena su na njegovog brata koji je zadovoljavao uvjetima njegovih roditelja, a Janko, tek nakon napuštanja samostana zapravo shvaća što se u njegovu djetinjstvu dogodilo. Obećan mu je identitet za kojim je i težio, ali mu nije dana nikakva alternativa, on je smatran „gotovom“ osobom. Tako se u Janku budi saznanje: „No krivo bi mu učinio tko bi ustvrdio da je ostao hladan zato što se je sjećao kako je taj brat bio uvijek ljubimac roditelja koji su ga možda baš poradi te veće ljubavi još od djetinjstva Jankova uredili za svećenički stalež (...). Janko na to nije ni jedan tren pomislio, pače nije prije ni svjestan bio o svemu tome“ (9).

Janko zapravo smatra da je razlika u afektivnosti roditelja u donosu prema njemu i njegovu bratu dovela do toga da je njemu obećano svećeništvo, tj. da mu je obećan određeni identitet koji je on u prvom redu prigrljio da bi se pod okriljem filozofije u njemu pojavila potpuno druga osoba, druga *ja* koje taj identitet uništava, ostavljajući ga praznim.

Kada je riječ o Ivici Kičmanoviću i Janku Borislaviću u sferi obećanog identiteta javlja se jasan raskorak između obećanog i ostvarenog. Sve što su im drugi namijenili, zbog njih samih, nije bilo ispunjeno te je njihov identitet ostao nepotpun i nerazvijen te se oni nikada nisu uspjeli potpuno oporaviti od nemogućnosti održavanja obećanja koja su im dana.

5. Sadašnjost

Razne identitetne postavke koje im je djetinjstvo nametnulo oblikuju dva lika koja nemaju svoje *ja*, koja postaju slabi subjekti donekle izgubljeni u svijetu kojemu ne pripadaju. Oni lebde iznad svijeta, ne zato što za njih nema mjesta, nego zato što im je oduzet identitet čiji ih nedostatak čini svojevrsnim duhovima i utvarama u svijetu živih ljudi. Njihovo ime, njihovo nasljedstvo i obećanja koja su im dana čine kamen spoticanja i onemogućuju Ivicu Kičmanovića i Janka Borislavića da se identitetno ostvare. Takvi likovi, iako određeni djetinjstvom, ipak imaju mogućnost promjene i konstruiranja svoga identiteta, ali niz događaja, ljudi i okoline im onemogućava svaki napor (ako isti postoji) s ciljem oblikovanja njihovog *ja*.

5.1. Samosvijest likova

Izdvajanjem iz okoline u kojoj su odrasli i u kojoj su se osjećali sigurnima, likovi Ivica i Janka na svojim leđima figurativno nose teret prošlosti tj. urođenog, naslijeđenog identiteta te svojega imena. Ti likovi već donekle jesu oblikovani, ali prema ne-subjektosti, zbog čega je moguće sagledati razinu njihove samosvijesti, jer, na koncu, identitet je zapravo „pripovijest o sebi koju svatko priča sebi samom“ (Kaufman, u: Zeman, 2007: 1020).

5.1.1. Pripovijest Ivica Kičmanovića

Dolaskom u grad iz idilične sredine zagorskog sela Ivica prelazi granicu koja će njegov identitet pravocrtno odvesti u ništavilo, ako je išta od njegovog identiteta u tom trenutku i postojalo, makar u okvirima identiteta spomenutih u prethodnom poglavlju.

Za Ivicu i njegovu samosvijest važna je dobro poznata scena „večere“ kojoj Ivica prisustvuje prvu večer nakon dolaska na Mecenin dvor. Ljudi koje Ivica upoznaje na toj večeri i način njihova ponašanja i odnošenja krše sva pravila uljudnosti, socijalizacije i društvenih normi na koje je Ivica naviknuo. Dolazi do toga da sva ta takozvana sloboda kojoj Ivica svjedoči prve noći boravka na Meceninu dvoru „djeluje na njegovo sebstvo – duboke žudnje i strahovi izlaze na površinu u gradu, koji je ovdje shvaćen kao nediscipliniran prostor kojeg treba urediti“ (Durić, 2009: 93). Lik Ivica Kičmanovića dolaskom u grad nema svijesti o samome sebi, nije ju razvio u djetinjstvu, a dolaskom

u grad, zbog činjenice da je pasivan i slab subjekt, još i više gubi mogućnost samo-razvitka i oblikovanja samosvijesti, te se „gubi malo-pomalo i posljednji tračak Ivičine individualnosti, kao kamenčić bačen u vulkansko ždrijelo. I zato nam se, što dalje čitamo Kovačićev tekst, čini kao da je u njemu sve manje Ivica Kičmanovića“ (Jelkić, 1993: 18).

Mogućnost pojave njegove samosvijesti nazire se u prijašnje spomenutom „okršaju“ sa Žoržem kada je Ivica pokazao zube i pokazao Žoržu gdje mu je mjesto, ali jedna ili potencijalno dvije instance u kojima Ivica pokazuje naznake samosvijesti i identiteta jednostavno nisu dovoljne da bi se o njemu govorilo kao o cjelovitoj osobi koja posjeduje i koja je svjesna svoga *ja*.

Nadalje, Ivica, kao gotovo isključivo ne-samosvjestan subjekt „utapa“ se u građu romana kako se njegovo okruženje mijenja, on postaje samo dio slova na stranici, nesvjestan sebe i u nemogućnosti da se nametne kao osoba. Dva su još vrlo važna dokaza Ivičine ne-samosvijesti. Djelo započinje razgovorom registara u registraturi te se najavljuju: „Zapisci registratora, gospodina Ivana Kičmanovića (...)“ (6). Naravno, budući da je riječ o dnevniku koji je književna vrsta koja se odlikuje subjektivnošću i koja otvara prozor u dušu pisca, Ivica govori u prvom licu kao subjektivni pripovjedač što svjedoči potencijalu razvoja njegova identiteta u djetinjstvu. No, nakon krucijalne promjene i prelaska u prostor grada Ivičino subjektivno *ja* prelazi u objektivnog pripovjedača koji radnju iznosi neovisno od Ivice te se on polako uklapa u građu romana te ostaje zakinut za mogućnost konstituiranja svoga identiteta. Jer, kao što svi u Ivičinom životu njime upravljaju, tako se i u smjeni pripovjedača ogleda Ivičina neidentitetnost i podložnost toj višoj sili te stvaranje lika koji, pomalo ironično, ni u svom vlastitom dnevniku ne može zadržati svoje *ja*.

Nadalje, zanimljivo je, za ilustriranje Ivičine ne-samosvijesti, da u cijelom djelu nema niti jednog njegova fizička opisa. Opisuje se kao rastrojen i opsesivan u starosti i kao nježan i pametan u mladosti, ali čak i kada Ivica ima mogućnost govoriti o sebi, nema njegova fizičkog opisa. Naravno, može se reći da za oblikovanje identiteta fizičko određenje i ne mora imati tako veliku uloga, ali u slučaju Ivica Kičmanovića, odsustvo fizičkog opisa ukazuje na odsustvo samosvijesti i samokritičnosti te na odsustvo identiteta. Tijelo je često *ogledalo* identiteta, tako da se mnoge likove opisuje i na taj način identitetno određuje, npr. Mecenin izgled jasno odražava njegov identitet, kao i Žoržev, ali zato izostanak Ivičinog fizičkog opisa ukazuje na izostanak njegove samosvijesti te njegova identiteta uopće.

5.1.2. Pripovijest Janka Borislavića

Nakon razočaranja u vjeru i oslobađanja sfere samostana te ujedno i razbijanja iluzije stvorene u djetinjstvu i ranoj mladenačkoj dobi, Janko Borislavić postaje slabi subjekt. On više ne vjeruje ni u što, kako i sam naglašava, te se počinje baviti filozofijom, a napose Shopenhauerom, što njegov život, kao i u slučaju Ivice, odvodi putem koji je obilježen traženjem, ali ne i pronalaženjem identiteta.

Za razliku od Ivice Kičmanovića, Janko je Borislavić pretjerano samosvjestan. Toj pretjeranoj samosvijesti svjedoče njegovi brojni monolozi kao što je slijedeći:

Ja sam progledao (...) Jest, ja ne vjerujem ni u šta. Ne vjerujem u sve ove komedije; sve to nije nego da ljuski um ostane slijep. Ne vjerujem – ne vjerujem ni u šta, sve to vaše puka je opsjena, puka mašta. Moje oči progledaše, i ja je vidim – sjajnu, veliku, uvijek tvoračku, tihu, besvjesnu prirodu koja nema nego ljudski hladni razum da se kroza nj sama spoznaje i koza nj da svojim stvorovima pruža sreću i blagostanje dok ih na grudi svojoj nosi. (...) Oh, jedno je samo, a to je tvar i sila! (6)

Djelo je prepuno sličnih monologa kojima Janko progovara o svojim stavovima, iskustvima i iskušenjima, te naravno, i razočaranjima svijetom. Sama činjenica da je djelo prepuno monologa svjedoči o samosvijesti lika jer se monologom on izražava i pozicionira prema svijetu. Ujedno, u tim monolozima Janko neprestano koristi osobnu imenicu *ja* kojom se daljnje potvrđuje njegova samosvijest. On je, jednostavno rečeno, pretjerano samosvjestan lik.

Sam naslov djela koji je podudaran s imenom glavnog lika daje čitatelju jasnu informaciju da će se raditi o studiji glavnog lika tj. da je riječ o romanu lika. Naravno, o tome se i radi, ali, studija se glavnog lika u prvom redu odvija kroz vizuru filozofije te taj pretjerano samosvjestan lik promatra sebe kao jedinku u svijetu koja u konačnici shvaća da se „intelektom (...) situacija ne da racionalizirati“ (Lokos, 2008: 381). Janko je Borislavić tijekom svojih studija, nakon izlaska iz samostana, zapravo toliko uronjen u filozofiju i traženje svrhe i smisla, da je ta ista filozofija postala on, tj. on nije imao sebe, iako je bio pretjerano samosvjestan, jer je on bio medij za iznošenje filozofskih misli.

Borislavić svoju neidentitetnost, koja se ogleda u njegovoj ulozi „medija“ filozofije, duguje upravo autoru romana koji je, kao što je spomenuto, Borislavićev lik stvorio kako bi preko njega iznio Shopenhauerovu filozofiju te dao svoj osvrt na nju. Lik Borislavića pri tome može neupitno biti samosvjestan, ali u ovom slučaju, samosvijest ne znači postojanje identiteta jer su lik i osoba potpuno

u službi „ideologije“ te na kraju Borislavić ostaje „na razini poluinteligenta bez jasnih društvenih i životnih koncepcija“ (Lokos, 2008: 382).

5.2. Diskurs i identitet

Na prethodno poglavlje nadovezuje se ideja o oblikovanju identiteta putem diskursa, za što je najviše zaslužan M. Foucault koji smatra da „subjekt ne prethodi diskursu, nego je tvorevina niza reguliranih diskurzivnih značenja i ponutrenih mehanizama discipliniranja, čime, među ostalim, ukazuje na funkciju jezika u smislu nametanja moći. (...) Jezičnim igrama u diskursu se (...) pojedincima ovjerava autoritet i oni postaju ovlašteni oblikovati i iskazivati moć kroz jezik u stanovitoj društvenoj zajednici“ (Peternai Andrić, 2012: 13). Kroz vizuru diskursa mogu se sagledati i likovi Ivica Kičmanovića i Janka Borislavića, ali na način da se odredi količina njihova govora. Ako im, prema navedenom citatu, diskurs tj. govor usmjeren prema drugome koji se s tim drugim odvija, može pomoći pri ostvarenju određenog položaja u svijetu, a pri tome i konstruiranja raznih oblika identiteta, od moralnog, preko društvenog i socijalnog, tada nedostatak tog diskursa može dovesti do nemogućnosti stvaranja identiteta.

U ovome je slučaju važna količina govora Ivica i Janka. Tako Ivica Kičmanović gotovo uopće i ne govori tj. govorom ne realizira *sebe*. Istina je da je prvi dio romana pisan kao dnevnik te bi se očekivalo da se u tom dijelu nazre ili čak i stvori identitet glavnog lika kroz njegov govor, ako nikako drugačije, no lik Ivica kao da neprestano govori o svemu izvan sebe te i sam sebe smatra slabim subjektom jer su njegov govor i diskurs toliko slabi da se Ivica gotovo i ne čuje. Tijekom cijelog romana Ivica govori, ali njegov govor nema utjecaj na zajednicu u kojoj se nalazi, niti na ljude koji ga okružuju, ne na način da se može govoriti o stvaranju njegova identiteta kroz govor. Tako se mogu sagledati instance u kojima se čini da Ivica ima svoje *ja*, da se postavlja svojim govorom spram svijeta i upisuje svoje postojanje u njemu, kao što je susret s Laurom, pisanje pisma Lauri i sl. No, sve što Ivica svojim govorom uspijeva napraviti jest potvrditi nepostojanje svog identiteta, nemogućnost njegove jasne formacije. Tako svatko nad njim ima autoritet, a kada ga on pokuša nametnuti drugima, slabost njegova govora koja proizlazi iz slabog identiteta i nepostojanja njegovog *ja* dovodi do katastrofalnih posljedica. Tako susret s Laurom vodi k daljnjem rastapanju njegova identiteta, jer ona vodi diskurs, ona govorom nameće svoju moć Ivici, a on ju prati prilagođavajući svoj govor njoj. Ujedno, pisanje oprostajnog pisma Lauri i njihov posljednji razgovor ostavljaju dojam Ivičine

identitetnosti, no ti „pokušaji“ zapravo ništa ne mijenjaju jer on u tim trenutcima jednostavno nije dovoljno jak da nametne svoj identitet drugima kroz diskurs. Ivica zapravo postaje „utopljenik“ koji posljednjim dahom pokušava nešto reći, ali voda, kojom je okružen, ne dopušta njegovom glasu da se čuje, a on nema snage isplivati na površinu. Može se reći da je u djetinjstvu Ivica pokazivao najviše identitetnosti, pogotovo kada se sagleda situacija „osvete“ Kanoniku u kojoj Ivica pomno bira riječi te koristi govor i diskurs kako bi samog sebe ogradio od odgovornosti. Na žalost, tu malenu iskru potencijalne identitetnosti Ivica gubi kada dolazi u grad te se u njemu rasplinjuje.

Što se tiče Janka Borislavića, jasno je da Janko neprestano govori. Osim opisa i pojedinih uzgrednih razgovora sporednih likova, protagonist istoimenog romana Janko Borislavić neprestano govorom upisuje svoja mišljenja u svijet. No, kao što je rečeno, iako on izgovara riječi, iz njega progovara filozofija koja svojevrsno upravlja njegovim identitetom onemogućujući mu da se pronade u svijetu. Nadalje, Janko tako mnogo govori, ali ga gotovo nitko ne sluša. On više iz sveg glasa, ali spona društva ne dopuštaju njegovom glasu da se čuje, tj. on ne može drugima nametnuti svoj identitet, koji je ionako gotovo nepostojeći i pod utjecajem prošlosti i podrijetla.

Oba lika govore, Ivica manje, a Janko neprestano, no oni diskursom ne mogu oblikovati svoj identitet što zbog spona prošlosti navedenih u prethodnom poglavlju, što zbog vlastite nemoći da se nametnu drugima svojim diskursom. Može se reći da su diskurs i identitet proporcionalni elementi, jer je jak diskurs ogledalo jakog identiteta i identiteta uopće, dok se slabim diskursom ukazuje na nepostojanje identiteta osobe ili slabost tog identiteta. Niti jedan od njih, na koncu, ne uspijeva zadobiti moć koja im je potreba da se istaknu kao osobe koje imaju stabilan identitet ili identitete (ne treba u ovom slučaju gledati samo pravocrtno budući da je identitet složen pojam), a i kada dođe do mogućnosti iskazivanja moći Janko „više“ iz svega glasa, a nitko ga ne sluša, dok Ivica govori kao kroz vodu jer nije dovoljno jak kako bi nametnuo svoju moć drugima tj. društvenim zajednicama kojima pripada.

5.3. Fatalni trio

Tri su osobe posebno utjecale na nemogućnost oblikovanja identiteta ili na uzrokovanje nestabilnosti pokušaja oblikovanja identiteta, a to su Laura, Anica i Dorica. Laura je tako vrlo važna kada je riječ o Ivici Kičmanoviću i njegovu cjelokupnomu životu, dok je Dorica utjecala na Janka Borislavića

ujedno mu oduzimajući mogućnost stvaranja identiteta, ali za razliku od Laure Dorica to čini pasivno, utjecala je i na povratak onom obećanom identitetu koji je Janka pratio do same smrti. Društvo utječe na identitet osobe, a pojedinci mogu lako uzburkati ono *ja* i povesti ga potpuno novim putem – pitanje je, je li to *ja* spremno za putovanje?

5.3.1. *Laura i Anica - dvije sile protuteže*

Dvije žene utječu na identitet Ivica Kičmanovića, a to su Laura i Anica. Uz Lauru se identitet Ivica Kičmanovića potpuno rasplinjuje jer joj se Ivica ne može identitetno nametnuti i nema oblikovano *ja* koje bi se ikako moglo suprotstaviti snažnom identitetu Laure. Laura je, tako, stvorena kao lik *femme fatale* koja djeluje pogubno na sve muškarce s kojima dođe u kontakt. Tako uzrokuje smrt Ferkonje, Mecene, Mihe, a na posljetku, neposredno, i Ivičinu smrt. Upravo je to glavna karakteristika oko koje se oblikuje njezin identitet. Ona je u potpunosti svjesna moći koju ima na pripadnike suprotnog spola te ih koristi kako bi manipulirala okolinom i prilagodila ju svojim željama i potrebama. Ona je iznimno snažan subjekt, iako je ukalupljena u okvir *femme fatale* te nosi sva njezina obilježja. Laura je opisana mnoštvom atributa koji svjedoče snazi njezinog karaktera i identiteta, tako je ona *bujna, požudna, divna, rajska* ona može biti umiljata, ali i smrtonosna, ona je predodžba „potisnutih impulsa (...) koji žele prodrijeti na površinu i narušiti stabilnost (Ivičine) ličnosti, provocirajući napetost, anksioznost, ali i strah“ (Durić, 2009: 97). Ivica, doduše, nije imao posebno oblikovanu ličnost kada ju je upoznao, ali je imao usađene ideale i tradiciju koju je u grad ponio iz obiteljskog doma. Laura tako bujnošću svog strastvenog i razornog identiteta djeluje kao snažna oluja koja je uzdrmala Ivicu, njegove naslijeđene norme i ideale, te je ujedno od njega načinila slabi subjekt, koji, čak i kada joj se opire, zbog jačine njezine ličnosti i neusustavljenosti svoga identiteta ne uspijeva u svom naumu i uzrokuje katastrofu - njezina je naglašena individualnost izravno suprotstavljena slabom subjektu, Ivici.

Laura svojim diskursom nadvladava Ivicu, čak i u prvom susretu kada izaziva njegove emocije i uzburkava mu osjećaje pomno biranim riječima, njezina „samouvjerenost (...) izražena je već s prvom njezinom replikom u (...) dijalogu, replikom kratkom i odsječenom (...)“ (Jelčić, 1993: 28), ona je „Laura G“. Ivica, nasuprot nje, što zbog tradicionalnih nazora, a što zbog nove okoline grada u kojoj se našao i u kojoj živi, odgovara i djeluje plaho, a Laura, kao jaki subjekt, tu plahost koristi kako bi Ivicu podredila svojoj volji. Njezine emocije mijenjaju se sukladno cilju koji nastoji postići, a tako i njezin karakter. Njezini nazori odudaraju od svega tradicionalnog i općeprihvatljivog te zbog toga

uništava Ivičinu, makar i potencijalnu, identitetnost. Ona je za njega intrigantna, ali se s tom intrigom, zbog slabosti svoga identiteta, ne zna nositi.

Ivica se uistinu odupro Lauri i njezinim čarima, on je u sebi osjećao da s njom nešto nije u redu, ali je tek nakon poticaja okoline i potvrde njezinog ponašanja bio u stanju prekinuti tu kobnu *farsu* što i dalje potvrđuje nemogućnost stvaranja vlastitog identiteta koji nije pod utjecajem prošlosti.

Kao suprotnost Lauri javlja se lik Anice, čiji „vanjski izgled korespondira s njezinim moralnim i etičkim vrlinama vjernosti, pobožnosti, požrtvornosti, čednosti, aseksualnosti i apstinencije i iz čije ljubavi treba nastati novi život, a kao takva postaje princip vrline i dobra“ (Durić, 2009: 95). Anica je svojom pojavom, kao i Laura, već oblikovani identitet, zna se tko je ona, kakva je ona i za što se zalaže te koji joj je cilj, ona je ukalupljena u varijantu *femme fragile*. Anica, iako je nježna, pobožna i požrtvovna te ne može razumjeti pokvarenosti grada u kojem se u jednom trenutku nalazi, ipak ima svoje *ja* kojemu ostaje vjerna do kraja. Anica je ujedno jedini lik koji je Ivicu motivirao i izvukao iz pasivnog stanja u kojemu se nalazi tijekom većine svog života, ali nedovoljno da bi se njegov identitet mogao oblikovati – ona je bila potencijal njegova identiteta. Kada Anica ulazi u Ivičin život, Laura je njime već zagospodarila, te je sjena njezina utjecaja zagušila potencijal Ivičina identiteta u tolikoj mjeri da ga više ništa nije moglo izvesti na pravi put. Anica mu je pokazala put, Ivica se je odupro Lauri, ali, zbog svog slabog *ja* i neoblikovanog identiteta raspetog u sferi obećanog i naslijeđenog ipak ne uspijeva spriječiti katastrofu koja naposljetku dovodi do ludila i samoubojstva.

5.3.2. Dorica – Jankova samonametnuta oluja

Prvi susret Janka Borislavića i Dorice događa se nakon Jankovog povratka u Jazvenik. Tada je Janko već napustio samostan i dao se u učenje filozofije i drugih znanosti koje su mu trebale pomoći u traženju smisla. Tada je filozofija već zagospodarila njime te je imao određene stavove i ideale koji su se u njegovo srce duboko ukorijenili, a koje je pojava Dorice testirala. Dorica, kao i Anica Ivica Kičmanovića prava je *femme fragile*, a mogu joj se pripisati atributi dobrote, požrtvornosti, vjere, nevinosti i ljubavi. Za razliku od Anice koja je ujedno i simbol aseksualnosti, Dorica na Janka ima potpuno drugačiji učinak, sasvim protiv njegove volje. Janko je prvi puta ugledao Doricu sasvim slučajno i sasvim potajno, dok se skrivao u sjeni drveta gledajući djevojku koja je „morala svojom neobičnom ljepotom poraziti svako živo oko“ (18). Njegova reakcija na prvi susret s Doricom ukazuje

na početak njegove opčaranosti tim mladim i nevinim bićem: „Stao mu malone dah, srce mu burno zakucalo i za sav svijet ne bi i dlanom mogao krenuti, kamoli se maknuti odanle“ (18). On tako, od prvog susreta, ne može prestati misliti na Doricu te čini sve što je u njegovoj moći da ju pronađe i upozna se s njom. Dorica je za njega ona uzvišena čistoća, nevinost i cilj njegove potrage: „Eto, eto – sada znam u čem je sreća ljudska. Ta kraj takve ljepote što da još tražimo! Za čime da još čovjek teži? Sad znam što je život – i ja hoću da ga se naužijem. Taj dragi nježni stvor, oh, u njem je moja sreća“ (20). Janko, u liku Dorice, nalazi potencijal sreće, smirenje njegova lutajućeg duha i izmučene duše, mogućnost odmicanja od spona filozofije koja do tada upravlja njegovim identitetom. No, kao i Ivica, ni Janko ne uspijeva zadržati tu nit koja bi ga mogla učiniti sretnim u svijetu pa makar mu identitet bio samo fragment cjeline. Filozofija je njime zavládala i iako se muči i trudi i daje sve od sebe kako bi joj se odupro i kako bi prigrlio život s Doricom, njegovi su pokušaji unaprijed osuđeni na propast jer nije sposoban prihvatiti bit naravne veze između muškarca i žene. Janko je tako od čistog anđela Dorice načinio svoju oluju koja je poslužila u razaranju potencijala njegova identiteta, jer su njegovi stavovi, pod utjecajem nauka, bili nefleksibilni i nespremni na promjenu i odmicanje od „višeg plana traženja smisla“. Na taj je način Janko Borislavić zapravo uništio mogućnost oslobađanja svog potencijalnog identiteta iz okova nauke i filozofije te je, od samog prvog susreta, njegova veza s Doricom bila osuđena na propast.

5.4. Seksualnost i odnos prema seksualnosti

Kada je riječ o odnosu Ivica i Janka prema spomenutim ženama u svom životu i njihovom utjecaju na identitet ova dva lika, važno je obratiti pozornost na seksualnost i odnos prema seksualnosti. Upravo se u sferi seksualnosti može najbolje opisati veza između Laure i Ivica, Anice i Ivica, te Janka i Dorice. Seksualnost na taj način igra vrlo važnu ulogu u oblikovanju identiteta, tj. u nemogućnosti stvaranja istog. Tako je kod Ivica seksualnost i odnos prema seksualnosti određen „prošlošću“ tj. tradicionalnim nazorima usađenim u djetinjstvu i prelasku iz sela u grad, u kojem takvi nazori ne vrijede, a kod Janka je odnos prema seksualnosti uvjetovan njegovim osobnim stavovima, tj. stavovima filozofije, ali, negdje u pozadini i stavovima koji su mu usađeni u „prošlosti“ tj. za vrijeme boravka u samostanu. Veliku ulogu igra i neiskustvo ova dva lika i činjenica da, kada je riječ o tjelesnosti i seksualnosti, ova dva lika ulaze na potpuno novi teritorij, a budući da nemaju oblikovan ili stabilan identitet, ne

uspjevaju vladati tim teritorijem ili mu se prilagoditi, što dovodi do rasapa njihove ličnosti i u konačnici, do njihova tragičnog kraja.

5.4.1. Likovi Laure i Anice u sferi seksualnosti

Kako bi se protumačio utjecaj Laure i Anice na seksualnost i odnos prema seksualnosti Ivica Kičmanovića te na nemogućnost oblikovanja njegova identiteta važna je relacija selo-grad. Selo, iz kojeg potječu Ivica i Anica nositelj je tradicionalnih normi i vrijednosti, patrijarhat je na snazi, a seksualne konotacije mahom se izbjegavaju, one su tabuizirane, te je tako „seksualni nagon usmjeren (...) samo na legitimno razmnožavanje kao jedini dopušten seksualni cilj, dakle, ono koje je isključivo vezano uz instituciju braka“ (Durić, 2009: 86). Anica, kako je u prethodnom poglavlju opisana, jest nositeljica tradicijskih pogleda na seksualnost i brak te je veza između Ivica i Anice „projekcija idealne netjelesne ljubavi i privrženosti“ (Durić, 2009: 86). Iz takve sredine, koja je karakterizirana suzbijanjem nagona i tjelesnošću kao sredstvom reprodukcije, Ivica Kičmanović dolazi u grad.

Grad je potpuna suprotnost selu, u njemu „seksualni nagon djeluje mimo razmnožavanja pa je poimanje seksualnosti i užitka mnogo slobodnije“ grad je ujedno i „lokus koji označava nesigurnost, a time i spomenuto lomljenje individualne svijesti“ (Durić, 2009: 88-89). Ivica je savršena žrtva grada, dijete sela koje je bez svoje volje bačeno u okolinu suprotnu onoj u kojoj je odrastalo te postaje suočeno sa svime što se protivi njegovu odgoju. Pojavom Laure, glavne „bludnice“, koja je utjelovljenje svega što grad predstavlja, počinju i problemi sa seksualnosti i odnosu prema seksualnosti. Ivica, kao slabi subjekt, doživljava daljnje lomljenje svega što je poznao kada ga Laura odlučuje uplesti u svoju mrežu, a on joj, nesposoban oduprijeti se, podilazi. Njegovo prvo seksualno iskustvo, izvan okvira braka, doživljava kao sramotu te govori: „O majko moja, ti priprosta, ti pobožna seljanko! Stid me... stid... (...) Ah, kako mi duša trne od neke neopisive groze, hladnoće, zapuštenosti, zlovolje, slasti; ognja nebeskoga, anđeoske i paklene raskoši; poleta, zanosa i ushićenja... Stid... stid me!... Odrni oči od svega, odrni... sakrij se!...(107). Navedeni citat svjedoči borbi sela i grada koja se odvija u Ivičinoj nutrini, ali umjesto priklanjanja jednom ili drugom, Ivica postaje, kako Jelčić naglašava „socijalni hemafrudit, bez energije i volje“ (1993: 17). Prelaskom iz sela u grad, kada se gleda kroz sferu seksualnosti, dolazi do rastakanja subjekta te ionako slabi subjekt, Ivica Kičmanović, doživljava iskustvo koje ga vodi u propast. Mogućnost spasa javlja se u liku Anice, nositeljice vrline i čistoće koja je suprotstavljena liku bludnice Laure, ali zbog slabosti Ivičina

identiteta, čak i nakon uloženog truda, Laura prevladava i postaje svojevrsan simbol Ivičine neidentitetnosti koja vodi u ludilo i smrt.

5.4.3. Lik Dorice u sferi seksualnosti

Dorica, osobinama koje su vrlo slične Anici, nije simbol seksualnosti, no ona postaje ujedno i zraka sunca i tamni oblak u Borislavićevu životu, upravo zbog seksualnosti i odnosa prema seksualnosti.

Janku je Borislaviću, kao osobi koja je većinu mladosti i djetinjstva proboravila u samostanu, seksualnost bila vrlo stran pojam. Seksualnost je ono što je u njega tabuizirano, čega se treba kloniti i protiv čega se treba svim snagama boriti. Janko, čak i nakon što je skinuo crninu i počeo se baviti svjetovnim naukama, nije bio usmjeren prema seksualnosti, nego mu je cilj bio traženje smisla zbog čega je njegov identitet počeo robovati filozofiji i naukama kojima se bavio. Prvo javljanje seksualnosti javlja se kada se Janko susreće s Doricom, koju poistovjećuje s anđelom, ali mu zbog nje, kao što i sam naglašava, srce kuca i zjenice se šire. Umom Janko racionalizira svoju reakciju na Doricu i njezino tijelo kao mogućnost pronalaska prave i uzvišene ljubavi, ali ne želi priznati, zbog utjecaja prošlosti i vlastitih uvjerenja, da bi Dorica mogla biti i tjelesno biće.

Janko vjeruje da čovjeka vode nagoni te se, nakon upoznavanja Dorice, bori s tim nagonima smatrajući da oni ne mogu prevladati budući da je ljubav koju prema Dorici osjeća u potpunosti čista i neokaljana tjelesnim. Ipak, neprestano se spominje njegova požuda koja asocira upravo na tjelesnost i seksualnost: „ta silna pohota u koju je posve upao, učini ga potpuno gluhim za svaki glas savjesti“ (221) on napušta filozofiju, napušta svoje morale i vrijednosti i odlučuje biti s Doricom opravdavajući si da je njihova ljubav čista te postavlja Doricu na pijedestal anđela. On razmišlja kako osvojiti Doricu, te putem susjede Eveline stupa u kontakt s njom. Tada započinje njihovo udvaranje i ljubavna veza, no i dalje Janko Borislavić nije u mogućnosti odbaciti sprege svojih nauka, on „nije ni mislio na rasplet ženidbom (...)“ on je „držao da je takva čista ljubav oblik prave, jedine, nepomućene sreće ljudske (...) još snažnijim poletom dizao se u svoj idealni svijet.“ (52). Takva identitetna zatvorenost i nefleksibilnost te podređenost naukama i filozofiji bila je propast Janka Borislavića.

Prvi znaci seksualnosti javljaju se u Evelininom vrtu kada Janko prvi put fizički stupa u kontakt s Doricom te „je cjeliva, šapuće krasne, divne riječi, ljepše od svake pjesme“ (55). Janko pridobiva Doricu koja se nepovratno zaljubljuje u njega. Selo, kao i u slučaju Ivice, u Doricu je usadilo ideal o

ljubavi koja je nužno vezana uz instituciju braka. Kada se u Janku bude prve misli povezane s tjelesnošću on odlučuje otići i napustiti Doricu. Bježi na seosko imanje gdje je ugledao uljanu sliku polunage žene koja „u njemu budi snažan erotski osjećaj“ (Lokos, 2008: 390). Tog se osjećaja i buđenja dugo zatamljivane seksualnosti ne može riješiti: „(...) sjeti se čara kad je Doricu prvi put vidio gdje se je kupala. I neizmjerana žudnja, silna pohota usplamti mu po svem tijelu“ (65). U Janku se budi eros te on zapada u grozničavo stanje koje je rezultat borbe tog novo-probuđenog erosa, „prošlosti“ i nemogućnosti stvaranja stabilnog identiteta pod sponama filozofije i nauke. Janko smatra da je njegov um nadmoćan nad tijelom te se vraća Dorici, s kojom, nakon opiranja, ipak stupa u fizičku vezu, što dovodi do potpunog rasapa njegove ličnosti: „(...) svejednako mu lebdjela pred očima slika kako je ostavio gore u sobici Doricu zaplakanu (...). Čitav dan lutao je gotovo u vrućici po svim brdima“ (82). Način reagiranja likova nakon ovog prijelomnog trenutka simbolizira snagu njihovog *ja* i razinu usustavljenosti njihova identiteta. Janko, ne mareći za sve što ostavlja za sobom, zbog nemogućnosti prilagođavanja novonastaloj situaciji koja mu je služila kao dokaz za nepostojanje čiste ljubavi, a time i sreće, odlazi i prepušta Doricu selu koje njezine odluke ostracizira i ne razumije. No, za razliku od slabog identiteta Janka, Dorica je ta koja se hrabro nosi sa situacijom, prihvaća odgovornost i unatoč svim nedaćama i razočaranju, ona nastavlja živjeti, pokazujući snagu svoga identiteta. Jankova opsjednutost traženjem smisla pod okriljem znanosti i nauke te nemogućnost prilagodbe i preuzimanja odgovornosti ugušila je mogućnost za rast i razvoj njegova identiteta.

5.5. *Ja* u odnosu prema *vi*

Prilikom formuliranja identiteta društvo igra iznimno veliku ulogu u tome da sudjeluje u oblikovanju identiteta pojedinaca koji mu pripadaju, a ujedno se i pojedinci prema tom društvu odnose stvaranjem i projiciranjem određenih identitetnih postavki. Janko Borislavić i Ivica Kičmanović, kao izrazito ne-identitetne osobe, imaju određen odnos prema društvu koje potiče rasap njihova potencijalnog identiteta.

Oba lika imaju kontakt s dvije potpuno oprečne sfere, a to su grad i selo. Selo u oba slučaja okarakterizirano je kao tradicionalna sfera u kojoj postoje ustaljena pravila ponašanja i norme koje se moraju poštivati, a odnose se na potiskivanje ugone. „Individualno je uvijek formirano kroz niz odnosa s drugima“ (Thwaites, u: Durić, 2009: 85) te se tako i identitet Janka i Ivice ima mogućnost oblikovati tek kada se oni nalaze u zajednici s drugim ljudima. Kao prepreka stvaranju identiteta javlja

se spona urođenog i naslijeđenog koju oba lika vuku cijeli svoj život. Selo je ujedno prostor u kojem se stvara kolektivni identitet u kojem se „vlastito zrcali u tuđem“ (Oraić-Tolić, u: Durić, 2009: 86). Oba lika potječu iz sfere sela koje u njih ugrađuje određene obrasce ponašanja i norme, tako Janko dospijeva u samostan, a Ivica u grad. Izdvojeni iz okoline u kojoj su odrasli i čiji im je identitet nametnut, jer se kao djeca nisu tome usprotivili, ova dva lika doživljavaju promjenu i rasap ličnosti promjenom sfere djelovanja. Tako se oni u područje tradicionalnog vraćaju kao potpuno druge osobe. Ivica zadržava svoju pasivnost, kojoj je dodatno pridonio i grad te utjecaj Laure, on je i tada „prvenstveno pod utjecajem okoline, o njemu odlučuju drugi“ (Durić, 2009: 92). Ivica se vraća na prostor Arkadije, a jednako kao i kod Borislavića, ta Arkadija služi za prikaz promjene njihova identiteta (onoga koji se od njih očekivao i bio im obećan u prošlosti). Janko se vraća kao osoba zagrizla u filozofiju koja ne vjeruje u Boga i potpuno se povlači od društva, a Ivica se vraća kao „socijalni hermafrodit“ koji okolini u kojoj je odrastao više ne pripada jer ne posjeduje „talente“ koji se u toj okolini cijene, a potrebni su za preživljavanje. Janko se tako zatvara i povlači u knjige, a Ivica se prisjeća svoga djetinjstva dok ga okolina neprestano analizira.

Oba se lika povratkom u selo vraćaju u prošlost, vraćaju se u zajednicu potpuno odijeljenu od njihova života, ali čije ih spona još stežu. No, u tu se okolinu, povezanu čvrstim kolektivnim identitetom, vraća *ja* koje se ne osjeća istovjetno s *mi*. Janko i Ivica, iako su odrasli kao jedinke u sklopu kolektivnog identiteta sela, više s njim nisu istovjetni. Janko tako potvrđuje svoju identitetnu različitost povlačenjem i neobaziranjem na norme sela što izaziva prigovore kod suseljana, a Ivica, koji u selu vidi idilu djetinjstva kojoj se želi vratiti, shvaća da joj više ne pripada te da se zapravo nalazi na pola puta te da je nedovršena osoba koja ne pripada gradu, a ni selu. Tako ubrzo dolazi „do korekcije ponašanja subjekta koji vlastiti identitet ne prilagođava društvenim normama“ (Paternai Andrić, 2014: 180). Ivicu najprije selo slavi kao učenu osobu na putu prema boljem životu, ali kada se pročuje da je prekinuo školovanje situacija se mijenja. Ivica je tako okružen tračevima od strane seoske sredine koji komentiraju njegovo ponašanje i povezuju ga sa „zlina“ grada, ali ga se, unutar obitelji ne pokušava korigirati, nego se naglašava njegova nepripadnost toj sferi - njegove su ruke odviše „nježne“ i nisu stvorene za težak seoski rad. Unatoč tome, Ivica i dalje idealizira seosku idilu i želi joj se vratiti, ali, shvaćajući da joj ne pripada, odlazi završiti škole, što se, na koncu, ne događa.

Janko reagira na suprotan način od Ivice, njemu je prostor u kojem je odrastao samo to, veže ga uz razna sjećanja, ali ga ne sprječava da se isključi od društva niti ga odbacivanje društva i pokušaji

promjene ponašanja od strane društva i malo diraju. Tek kada upoznaje Doricu, Janko odlučuje uključiti se u život tog sela, no nakon razočarenja bježi u svijet kojemu ne pripada, jednako kao što ne pripada ni prostoru svoga djetinjstva.

Janko Borislavić i Ivica Kičmanović nisu sposobni afirmirati svoje *ja* bez društvene pomoći (Biti, 2005: 46) jer im je to društvo u ranom djetinjstvu nametnulo sponu urođenog i obećanog identiteta koje se ne mogu riješiti, ali joj se ne mogu ni prilagoditi. Janko i Ivica tako nemaju *ja* koje je neovisno o društvu u kojem se nalaze, bilo to društvo sela u kojem se ogleda kolektivni identitet, ili grada u kojem se cijeni individualnost. Ivica ostaje na granici, a Janko se pokušava naći i u jednoj i u drugoj sferi, ali ga spona, koje vuče iz djetinjstva, spotiču.

Identitet se određuje ispunjavanjem raznih uloga tijekom života, koje osobu mogu ili sputati ili osnažiti u njezinim traganjima, stavovima i naumima. Tako je važno određenje Janka kao plemenitaša i plemića. Titula koja mu je nadjenuta po rođenju prati ga cijeli život te je u očima drugih on gledan isključivo kao nositelj te titule. Njegove se vrijednosti, posebice u sferi grada, kako je u prvom poglavlju opisano, mjere titulom i nasljedstvom, a ne naukom i samopostignućem.

Ivica je cijeli svoj život određivan kao siromašni đak – on nosi titulu koju su mu drugi nametnuli, a koju prihvaća jer shvaća da ga je upravo ona odijelila od seoske idile kojoj je toliko težio te ga je pretvorila u pasivnog stvora koji, čak i kada djeluje po vlastitom nahođenju, nije dovoljno jak da izvede svoj naum do kraja jer mu je identitet u startu slab i neznatan u usporedbi s identitetima kolektiva i gradskih individua.

Tako se Ivica grčevito nastoji prilagoditi sad selu sad gradu, dok se Janko nastoji suprotstaviti objema navedenim sferama, no u svojim stremljenjima niti jedan od njih ne uspijeva jer nema razvijeno suvereno i snažno *ja* koje je sposobno oduprijeti se sponama prošlosti.

5.6. Svačiji identitet Ivica Kičmanovića

Bliži se kraj priči Janka i Ivica, likova koji nisu bili u mogućnosti i nisu imali snage strgnuti sa sebe tragove „prošlosti“ ili ih prihvatiti kako bi se njihovo *ja* razvilo kao ono koje može samostalno djelovati u svijetu i snažno prolaziti kroz život sa saznanjem da uistinu postoji. Identitet Ivica Kičmanovića tako nije pripadao njemu od ranog djetinjstva, njegov identitet nikada nije bio samo

njegov (ili njegov uopće!) jer su uvijek drugi oblikovali njegovo ponašanje, njegove reakcije i njegova mišljenja i stavove.

Ivica je bio „istrgnut“ iz sredine u kojoj je proboravio sretno djetinjstvo da bi se, identitetno slab i vezan tradicionalnim normama, u potpunosti rasplinuo u sferi grada. Zeman dobro uočava kada citira Kaufmana i govori da je pojedinac i njegov identitet sačinjen od društvene stvari te da nikako ne može biti neovisan, izvan povijesti i odvojen iz svog konteksta (2007: 1019). Ivicu je progutala ta društvena stvar, on joj se nije mogao oduprijeti jer su u njemu u neprestanoj borbi dvije struje koje ne dopuštaju oblikovanje njegova identiteta. On iz roditeljskog doma izlazi kao slab subjekt koji ne nalazi snage kojom bi se prilagodio novom kontekstu u kojem se našao, a niti kako bi mu se odupro. Pokušaji vraćanja u idilu i stjecanja sretnog života s Anicom završavaju kobno, a ta kob koja ga prati, jasan je pokazatelj njegove nepripadnosti sferi sela, ali ujedno i sferi grada. *Ja* Ivica Kičmanovića je tako od početka oblikovano „u okviru koji mu dokida samostalno djelovanje“ (Biti, 2005, 66). Odgojen u nuklearnoj obitelji sela, u kojem vlada kolektivni identitet, Ivica Kičmanović nema mogućnost oblikovati se prema vlastitom nahodaženju, ta obitelj na njega djeluje na način da podređuje njegovo sebstvo ne dopuštajući mu razvoj i rast čak i kada je od nje otrgnut. Tako je Ivica Kičmanović postao lik čiji je identitet, tj. fragment potencijalnog identiteta, svačiji, samo ne njegov.

5.7. Samoodredbeni identitet Janka Borislavića

Filozofija, nauka i znanosti igraju neopisivo veliku ulogu u životu Janka Borislavića. Nakon što je izgubio svoj put i nije ispunio obećani identitet u njemu se budi urođeni identitet te kao i djed Kristofor, Janko poseže za naukom kako bi pronašao smisao. No, Janko ne čini samo to, on ne podređuje nauku, znanost i filozofiju sebi, on u potpunosti sebe podređuje filozofiji, napose filozofiji Shopenhauera. Sam je autor lik Janka najprije odredio svojim likom dajući mu dijelove svoga identiteta. Kao i autor i Janko potječe iz Zagorja te se opčinjuje filozofijom pesimizma. On isto tako postaje diletantski filozof koji nastoji proniknuti u smisao svijeta, a nosi kobnu plemićku titulu.

Janko postaje samo sluga te filozofije, a u njemu se vodi borba između onog što on smatra da bi trebalo biti po filozofiji i onoga što se u stvarnosti zapravo događa. Janko je neopisivo svjestan stvarnosti, ali je s njom neprestano u sukobu, on svoj identitet nastoji graditi u sukobu sa stvarnošću, a u tandemu s filozofijom, što se pokazuje nemogućim. No, veza s filozofijom u njega nije, kako se

moglo vidjeti, simbiotska, on joj je potpuno podređen. Za razliku od Ivica Kičmanovića, Janko nije pasivan, njegov identitet nije svačiji, nego si je on, nakon gubitka volje, samoodredio put, a taj je put bio filozofija koja je na kraju progutala njegov potencijalni identitet. Zeman piše da identitet ne teži za istinom, da on teži za smislom (2007: 1020), što se čini savršenim za Janka, ali kod njega se ne može govoriti o identitetu koji teži, jer je njegov identitet utopljen u filozofiju te je od djetinjstva određen urođenim aspektom koji nasljeđuje od djeda Kristofora.

Zapravo, za Janka se Borislavića može reći da je njegovo *ja* formirano u samonametnutom okviru koji mu ograničava djelovanje. U djetinjstvu nije mogao birati tako da je slijedio upute roditelja, ali kada je imao priliku stvoriti sebe, makar kroz znanost, nauke i filozofiju, on im se posve podređuje, njegov identitet odnosi se jedino na sferu „prošlosti“.

5.8. Vatra i krv kao posljednji spas

Nakon „sudbonosnog“ djetinjstva i burnog života u kojem se nisu uspjeli identitetno ostvariti, Janko i Ivica spas traže daleko od svijeta i ljudi – u smrti.

5.8.1. Spas u vatri

Neposredno prije smrti ova se dva lika nalaze u vrlo sličnom stanju. Ivica je tako stari registrator u staroj registraturi, neuračunljiv i potpuno izoliran od ljudi i svijeta, jedini su mu prijatelji spisi, koji tako, simbolično, oživljavaju kako bi ispričali njegovu priču. Ivičin život i svaka nada u budućnost uništena je „krvavom svadbom“: „Ionako je već na krvavoj svadbi uništena svaka svrha moga života... Tek me još vuče i goni po svijetu ovo jadno tijelo! Ništa! Prah, pepeo i blato!...“ (236) te u potpunosti gubi um, nema identiteta koji će ga spasiti - on je odavno mrtav te je ostao na zaraslim brjegovima njegova djetinjstva.

Ivica se tako, u posljednjim trenucima svoga života nalazi na mutnoj granici ludosti i bijesa, a slijedeći citat savršeno opisuje njegovo stanje: „Njegove su rečenice izrazito kratke, prekinute, istrzane, nedorečene; njegove su misli usredotočene na stari spis o krvavoj svadbi i na Laurino naturalističko zlodjelo ili njezinu fatalnu ljepotu; njegova pamet pomućena je alkoholom i ludilom, njegovo činovničko tijelo oboljelo je od *delirium tremens*.“ (Šimudrovac, 2015: 97). Budući da je

cijelo djelo zapravo pričano iz perspektive vremena u kojem je Ivica u potpunosti izgubio razum, ne čudi ni njegova isprekidana i fragmentarna kompozicija, promjene pripovjedača, promjene raspoloženja i stila, te je sama struktura djela zapravo „najvjernija slika Ivičine psihe“ (Jelčić, 1993: 39).

Zanimljivo je što na posljednjim stranicama knjige prevladava osjećaj i dojam da tek tada čitatelj upoznaje Ivicu koji ima svoj identitet. Iako oronuo i slomljen, Ivica dobiva određenu identitetnost u stanju *delirium tremensa*, potpuno opsjednut spisom o hajdučici Lauri. No, ta je identitetnost jedino postala moguća kada je on odvojen od društva, kada je izoliran i usmjeren samo na jedno. Ivica odlučuje okončati svoj život vatrom, vatrom koja sve uništava, koja razara i pretvara u prah, Ivica Kičmanović, odlukom samoubojstva i odabirom vatre kao „oružja“ briše svaki trag svoje egzistencije u svijetu u kojem zapravo nije ni postojao niti mu je pripadao. Ivica se od svijeta opršta riječima koje zrcale njegov um i njegov život: „Ah, bit će to divno, božanstveni - - - ha - - ha - - ha! Ipak je Laura majstorica! Oh! Laura!... Laura!“ (236).

5.8.2. *Spas u krvi*

Janko Borislavić vraća se u rodni Jazvenik, nakon dugotrajnog izbivanja. Tako je napravio puni krug, vraća se na poprište svoga rođenja kako bi na njemu skončao od vlastite ruke. Ne dolazi s naumom da si okonča život, ali dolazi razočaran i besciljan. Prijelomni trenutak događa se kada ugleda sliku djeda Kristofora čija krv teče njegovim venama i čija ga je krv odredila u životu, tj. zarobila u okove neprestanog traženja.

Janko drži pojavu portreta djeda Kristofora na nenadanom mjestu slutnjom te u tom trenu odlučuje: „Pa i jest – on se ubio kad je vidio da neće nikada izumjeti zlata (...) i ja sam se uvjerio o ništavilu pregnuća ljudskoga duha, pa mi je ono tek muke i bijede zadalo. Zašto da duljim? Napokon i askeza nije nego polagano samoubojstvo. Da, više je filozofije u njoj – ali vrug po filozofiji – no djed Kristofor uzeo otrova iz fioke, a ja ću, nasljeđujući primjer druga u zvanju, staroga Seneke, prerezati sebi žile!“ (104). Janko si reže žile proljevajući plemićku krv po kojoj ga je svijet sudio, a ujedno i krv koja je u njega usadila želju za znanjem, po nasljedstvu djeda Kristofora.

Janko ne umire odmah, nego u mukama proboravlja još nekoliko dana, a vjerna mu Dorica pomaže. Dorica, kao Jankova samonametnuta oluja igra veliku ulogu i u Jankovoj smrti. Njezin mu

lik, još jednom, daje mogućnost da se identitetno ostvari, pa makar i na trenutak. Dorica, koja je nesebično trpjela sebični Jankov čin, daje mu priliku za ostvarenjem. Janko tada upućuje riječi mudrosti liječniku koji je ujedno bio Doričin udvarač, a koje se mogu shvatiti kao trenutak kada se on napokon oslobodio okova filozofije i nametnutog mu identiteta, trenutke prije smrti: „Nitko nije na tome svijetu na pravom putu nego onaj koji mirno svoj posao vrši i ne brine se dalje nego kako će znati trpjeti.“ (106). Moralni identitet javlja se na primjeru posljednje Jankove odluke - on odlučuje kakva će osoba biti u trenutku izbora (Strahovnik, 2010: 69) kada odlučuje skončati svoj život i kada odlučuje skončanjem svoga života dati život Dorici. Janko tada blagoslivlja vezu Dorice i doktora te umire govoreći: „-O- kako si lijep – veliki mučeniče! Slava tebi – hosana – dajte mi reverendu – ja ga vidim – on mi se prikazuje. -O Isuse, ti si dobar – ti mi pružaš ruku! – I slabim čudnim glasom zapjeva tiho – tiho: -Magnificat anima mea Dominum“ (107). Janko se tako vraća obećanom identitetu od kojega je pobjegao u filozofiju, a moguće je, i jedinom identitetu u kojem se mogao istinski ostvariti. Krv je vladala u životu, a u smrti – obećanje, na koncu – „prošlost“.

5.9. Život u smrti

Ivica Kičmanović i Janko Borislavić tako se „oživljavaju usmrćivanjem“ jer „samo pogubna razgradanja omogućuje spasonosno obnavljanje onoga što je razgrađeno“ (Biti, 2005: 35). To usmrćivanje moglo se dogoditi tijekom njihova života u figurativnom smislu, ali su oni odabrali doslovnu smrt, kako bi se spasili i na koncu izgradili.

Može se naslutiti da su Ivica Kičmanović i Janko Borislavić žrtve, ali i ubojice. Ubijaju sebe u trenutku kada se donekle identitetno ostvaruju, a neposredno nakon što je potvrđen njihov status žrtve u svijetu. Vladimir Biti iznosi da *ja* stječe premoć ako se svijet očituje kao prizor koji *ja* gleda sa distance (2005: 66), a ova dva lika to nisu bila sposobna učiniti. Najprije zbog neusustavljenosti njihova *ja* koje nije imalo ni moć kojom bi steklo premoć, a nakon toga zbog društva koje im je stavilo teret obećanja, imena i teret nasljedstva.

6. Budućnost?

Tmuran je jesenji dan u velegradu sivih ulica i još sivljih ljudi. Laganim korakom, ali s grčem u želucu u vrevi hoda čovjek obučen u crno. Nije ni po čemu poseban, niti bi ga itko izdvojio ili primijetio u toj buci i vrevi. I on ide za svojim poslom – tko zna gdje i zašto? Koga i zanima? Da nije zapisano da hoda „s grčem u želucu“ tko bi ikada znao da ga nešto muči? A možda jednostavno ima žgaravicu. Ljudi se mimoilaze bez pogleda i pozdrava i žurnim koracima hode prema cilju kojeg zapravo i nema. Ispunjavaju život kratkotrajnim zadovoljstvima i ugodama dok taj život ne skonča – žive kako bi preživjeli, ali ne kako bi i živjeli. Iz knjižnice izlazi mladić, nosi pod rukom knjige – bit će da je učen! Sumornim korakom mladić dolazi u svoju sobu, sjeda za stol i stavlja knjige pred sebe. Gleda u stranice pune slova i izraza koji mu lete pred očima pa se vraćaju na stranicu kako bi ostavili nekakvu poruku, no on tu poruku ne želi dešifrirati. Knjige ostavlja i odlazi natrag na sive ulice – ionako ne želi biti *umetni zanimanje*. Ponekad se u njemu javi iskra te pred sobom vidi... Većinom postoji iz dana u dan dok vrijeme ne prođe. Oba su ta čovjeka pametna, nekad im je netko rekao da će još i biti nešto od njih – jedan vidi svijet i gadi mu se, a drugi u njemu besciljno hoda i radi što se od njega očekuje.

Da je 19. stoljeće i da je gornji odlomak pisan vještijom rukom, netko bi mogao pretpostaviti da su ova dva lika Janko Borislavić i Ivica Kičmanović. Da se ovaj tekst stavi u navodnike ili u kurziv te mu se doda koje poznato ime na kraju moglo bi se reći da opisuje stvarnost tog doba - godina radnje može biti 1865, 1965, 2017 ili 2221...

Vrijeme ne čeka nikoga. Jedino vremenu čovjek ne može pobjeći niti ga može vratiti. Za Ivicu Kičmanovića i Janka Borislavića vrijeme je stalo, ali su ostali upisani u njega. Stalo je ne kada su odlučili okončati svoj život, nego kada je za njih odlučeno da će živjeti svoj život kao sjene. Bregovi gdje je stajala kuća Ivica i malog Kanonika zarasla je, obitelj, prijatelji, svi likovi djela izbrisani su iz sjećanja vremena u kojem su živjeli, jer ljudi, na koncu ne mare, a u Jazveniku sjedi Dorica, dok sjećanje na Janka opstaje nakon posljednjeg njegove čina iskupljenja, a kada i Dorice nestane, nestat će i uspomene na tragičan život i kraj Janka Borislavića.

No, ovi su likovi, izvan sfere djela u kojima su nastali, ostali zauvijek urezani u povijest. Njima vrijeme sada ne može naštetiti. Idila njihova djetinjstva, muke njihove mladosti i tragičnost njihova kraja zauvijek će nalaziti mjesta u srcima čitatelja. Njihova identitetna traženja zauvijek ostaju upisana u vrijeme, oni to vrijeme i nadilaze. Od realizma do postmodernizma prošlo je mnogo godina, mnogo

je osoba različita duha, različitih karaktera i identiteta svojim likovima nastojalo obogatiti književnost, svijet i ljude, nastojali su donijeti novinu i prikazati novu stranu svijeta ili su reciklirali staro nadajući se. Likovi Ivica i Janka ostaju kao vječna inspiracija, kao primjer likova koji su u potrazi za životom svoj život izgubili, ali se i spasili. Društvo, koje je glavni uzrok nemogućnost ostvarenje sebe i konstruiranja identiteta, nikada se ne mijenja. Mijenjat će se epohe, vlastodršci, padat će imanja, kuće, gradovi i sela, novo će biti sagrađeno i govorit će se o napretku, promjeni, boljem svijetu i boljoj budućnosti. Mnogo puta nitko neće obraćati pozornost na dva lika hrvatskog realizma, koja su, kao i mnogi drugi likovi hrvatske i svjetske književnosti, svoj život završili tragično. U tim likovima, i mnogim nebrojenim drugima, leži odgovor, leži nada, a često leži i proročanstvo, slično Kanonikovom. Kanonikovo proročanstvo, koliko god ono bilo izgovoreno iz zlobe i zavisti, ne odnosi se samo na jadnog i naivnog Ivicu Kičmanovića – ono je ogledalo svijeta koji je bio pred Ivicom, Jankom, svakim likom u tom i mnogim drugim djelima, ali, što je najvažnije, ono nadilazi svijet književnosti i daje viziju budućnosti – ne imaginarne, ne literarne, nego sveopće budućnosti.

Svijet je more puno raznih vrsta identiteta; socijalnih, kolektivnih, moralnih, društvenih, osobnih, javnih, poslovnih... Lista se može bez problema nastaviti u nedogled. Svi su ovi identiteti postojali prije, postoje sada, a postojat će i sutra. Ivičina je i Jankova budućnost pod upitnikom, jer oni svakako još uvijek žive iako su kao likovi mrtvi zbog nemogućnost stvaranja svoga identiteta. Oni su ti koji najavljuju budućnost, koja nije toliko budućnost jer je nalik njihovoj sadašnjosti. Svijet je prepun Janka Borislavića i Ivica Kičmanovića, svaki dan s njima razgovaramo, a da ih ni ne primjećujemo. Društvo onda i društvo sada pred pojedinca stavlja nemoguće zahtjeve – osoba treba ispuniti svoju dužnost prema obitelji, treba biti netko i nešto, treba biti individua i imati svoje *ja*, ali ujedno *to ja* mora biti prilagođeno određenoj grupi, osobi, ideji, idealu... Sada, ali i u vrijeme realizma kada su autori odlučili opisati stanje u Hrvatskoj stvarajući likove neuspjelih intelektualaca u stalnom sukobu sa svijetom i društvom koje ih okružuje, svijet je pun marginaliziranih osoba i likova. Traženje identiteta tako ne postaje manom - Ivica i Janko bi se uklopili u današnji svijet jer u njemu ne bi bili sami, oni su samo primjer onoga što ima doći, a to je rasap identiteta, pojedinca, grupe, društva, svijeta, najava sveopćeg kaosa i fragmentarnosti života, kako javnog tako i privatnog. Identitet se gradi na traganju za identitetom, nove grupe traže svoje mjesto pod suncem; knjige, disertacije, seminari i radovi pišu se o novim vrstama identiteta pa i o samoj negaciji identiteta. Spone društva jače su nego ikada jer su zavijene velom slobode. Pojedinaac je slobodan živjeti kako želi i biti tko god on želi, ali... kao i Ivici, za njega će odlučivati drugi, kao i Janku, on neće biti podoban zbog svojih

osobina za određeno mjesto, pa ako ga se na njega i „instalira“ ipak to nije ono što on zapravo *je*, jer on ne zna što je, ni kamo ide, ni koji mu je cilj. Likovi Ivice i Janka u svojim traganjima, mukama i neprestanim spoticanjima u društvu koje ih je odredilo u djetinjstvu te napustilo u mladosti jer su već tada bili preslabi djelovati suvereno, najava su budućnosti, najava su upitne budućnosti, oni su svojom smrću zapravo nadživjeli razdoblja, ljude, epohe, građevine i povijest, oni su u liku svakog današnjeg i prošlog čovjeka ustali iz svojih nepostojećih grobova i nastanili se u svijetu, da žive, da se muče, ali i da se raduju, traže, te da iznova umiru kako bi ustali iz pepela svog identiteta i dali identitet onima koji ga neprestano traže, potvrđuju, u neprestanoj potrazi čovječanstva za identitetom.

7. Zaključak

Djela *U registraturi* i *Janko Borislavić* nastala su u razdoblju hrvatskog realizma iz pera dva velikana hrvatskog realizma, Ante Kovačića i Ksavera Šandora Gjalskog. Ta dva autora stvaraju dva „poluinteligenata“ koji se ne snalaze u svijetu koji ih okružuje jer nisu u mogućnosti izgraditi svoj identitet. Obradene su razne teorije identiteta koje se referiraju na identitetna traganja Janka Borislavića i Ivica Kičmanovića. Vođen tezom da su Ivica Kičmanović i Janko Borislavić bili u nemogućnosti oblikovati suveren i čvrst identitet i razviti potencijalni identitet koji su, u fragmentima, posjedovali, ovaj rad prikazuje njihov put do samoubojstva kroz identitetne neuspjehe tijekom života, ali i daje nadu u budućnost, tj. upisivanje ova dva lika u vječnost jer svijet koji se stvara jest svijet koji je orijentiran na traženje identiteta.

Poznata je poslovice da vrijeme ne čeka nikoga, tako nije čekalo ni likove Janka Borislavića i Ivicu Kičmanovića. Pomalo ironično naslovljena poglavlja „Prošlost“, „Sadašnjost“ i „Budućnost?“ otkrivaju nedovršene slike (identitete) ova dva lika čiji tragični put započinje njihovim djetinjstvom u poglavlju „Prošlost“, nastavlja se u njihovim zrelim danima u poglavlju „Sadašnjost“ te se daje otkriva svojevrsna nada u poglavlju „Budućnost?“.

Započinje se s prošlošću kao temeljem koji ih je učinio slabim subjektima, etikete koje se nisu mogli osloboditi ili su se u pokušaju tog oslobađanja nepovratno identitetno izgubili. Ovi su likovi određeni najprije imenom s kojim su se rodili. Tako se Ivica rađa s imenom (prezimenom) Kičmanović koje označava osobu koja bi trebala imati snažan stav i pogled na život. Taj „potencijal“, iako prisutan u djetinjstvu u epizodi s Kanonikom, nikada nije ispunjen te se Ivica pretvara u parodiju svoga prezimena postajući *beskičmenjaković*. Janko se Borislavić rađa s prezimenom koje označava snažnu osobu koja se neprestano bori. U djetinjstvu njegovo je prezime gotovo oksimoron njegovu karakteru koji je bio iznimno nježan, ali u konačnici slaže se s borbom koju vodi čitav svoj život s društvom u kojem se nalazi, te borbu sa samim sobom. Nadalje, oba su lika pod teretom urođenog identiteta. Ivica Kičmanović postaje svojevrsni „kukavica“ kakav mu je bio i otac, ali su u njemu usađene i tradicionalne vrijednosti sela koje dolaze u sukob s vrijednostima, tj. ne-vrijednostima grada zbog čega Ivica ostaje nepotpuna osoba nesposobna prilagoditi se ili zadržati svoje urođeno *ja*. Za Janka je važan djed Kristofor kojemu je vrlo sličan u traženju smisla, tj. u neprestanoj potrazi za nemogućim koja ga, u konačnici, vodi u smrt. Ovim je likovima obećan određeni identitet kojem su se pokušali suprotstaviti, ali ih je sputavao tijekom cijelog života. Ivici je obećano školovanje, razna zanimanja,

ali ne i sloboda, a Janku je obećano svećeništvo koje napušta zbog traganja za smislom, ali ga se nikada ne oslobađa. Kao slabi subjekti Ivica i Janko dolaze u razdoblje svoje mladosti, kada im potencijalni identitet biva podređen mnoštvu događaja i ljudi, ali ostaje vječno pod spregom prošlosti. Dolaskom u grad Ivica potpuno gubi svijest o samome sebi i malo po malo gubi i posljednji tračak svoje individualnosti na što ukazuju i promjene pripovjedača i činjenica da ni u formi dnevnika Ivica nije bio sposoban izraziti *sebe*. Za razliku od pasivnog i ne-samosvjesnog Ivica, Janko je pretjerano samosvjestan – sam naslov romana ukazuje na fokus na glavnog lika, no glavni je lik, zbog biografskih elemenata zapravo medij za autorovo iznošenje Shopenhauerove filozofije. Za identitet glavnih likova Ivica i Janka važan je i diskurs, tj. količina njihova govora. Tako Ivica, koji i kada govori, zapravo ne uspijeva ništa reći jer mu je identitet već tada preslab kako bi se govorom nametnuo drugima, a Janko, iako neprestano govori, nalazi se u svijetu koji ga ne sluša i u čijim je on očima određen samo titulom plemića.

Na život Ivica i Janka nepovratno utječu ženski likovi Laure, Anice i Dorice. Ivica je u svom životu na razmeđu između sela i grada, a time i žena koje predstavljaju ta dva prostora. Laura je tako lik bludnice i lik *femme fatale* koji teži ugodi i zadovoljenju svojih potreba te koja podređuje Ivicu sebi, dok Anica predstavlja potencijal Ivičina identiteta koji on ne uspijeva ostvariti, tj. on postaje hermafrodit bez jasnih društvenih i životnih koncepcija. Dorica je lik *femme fragile*, kao i Anica, koji postaje potencijal Jankova identiteta, koji on, zbog spona filozofije i identitetne izgubljenosti, ne uspijeva ostvariti, kao ni Ivica. Ženski su likovi povezani sa sferom seksualnosti i odnosa prema seksualnosti. Oba su lika neiskusna kada je riječ o seksualnosti te tako Ivica osjeća neopisiv sram nakon svog odnosa s Laurom jer u njemu prevladavaju urođene tradicionalne norme sela u kojem je naglasak na odnosu između muškarca i žene kao usmjerenom na reprodukciju. Anica je tako utjelovljenje aseksualnosti i seoskih nazora u kojima Ivica traži spas, ali ga zbog slabosti svoga *ja* ne može pronaći. Janko, ogrezao u filozofiju, u liku Dorice vidi mogućnost pronalaženja sreće, ali ju povezuje s nečim netjelesnim te se, nakon prepuštanja nagonima, razočarava te bježi od Dorice ostavljajući ju u sferi sela koje ju osuđuje.

Oba se lika određuju prema društvu na određen način, Ivica svoj identitet poistovjećuje sa selom kojemu više ne pripada, ali ne pripada ni gradu zbog spona tradicije, obećanog i urođenog. Janko se potpuno izolira od društva te se počinje integrirati samo kako bi došao do Dorice, ali nakon razočarenja ponovno bježi i ponovno se razočarava prilikom boravka u raznim dijelovima svijeta. Niti

jedan od njih ne može se afirmirati bez društvene pomoći jer im je identitet u tom trenutku preslab kako bi se nametnuo svijetu ili se barem u njega uklopio. Ivica je Kičmanović tako određen kao „siromašni đak“ te nosi titulu koja ga zapravo sputava jer ju ne može ni opravdati ni oduprijeti joj se. Janko je Borislavić određen kao „plemić“, tj. njega u svijetu gledaju samo kao plemića zbog čega stječe status i povjerenje koje je neovisno o njegovom obrazovanju i znanju.

Identitet Ivice Kičmanovića stoga postaje „svačiji“ jer je određen drugima, kojima je i podređen te se ne uspijeva osloboditi snagom svoga identiteta, jer se ne može odvojiti od društva i konteksta svog života nego im robuje do samoga kraja. Janko Borislavić je samoodredio svoj identitet u odbacivanju obećanog identiteta, prigrlio je naslijeđeni identitet, ali se u tolikoj mjeri podredio filozofiji da je postao njezin medij, a ne i osoba koja ima vlastiti i suvereni identitet.

Spas, Ivica i Janko, nalaze u vatri i krvi. Ivica oduzima svoj život potpuno obuzet ludilom te se pali zajedno sa spisima o hajdučici Lauri koja mu je upropastila život i kojoj se nije mogao suprotstaviti jer mu se identitetno nametnula i nadvisila ga. Janko Borislavić, po primjeru djeda Kristofora, oduzima svoj život nakon što je potpuno razočaran u čovječanstvo - tako prolijeva svoju plemićku krv koja ga je u životu odredila, kao i krv koju je naslijedio od djeda Kristofora. Identitet im se nazire tek u smrti, Ivica uništava svoju egzistenciju jer više nema smisla živjeti, a Janko se vraća vjeri i oslobađa Doricu.

Na koncu, dva lika, koja zbog spona prošlosti nisu uspjela oblikovati identitet postaju upisani u vječnost, a njihovo se nasljeđe zrcali u svijetu koji neprestano traži svoj identitet. Zaključno je da ne postoji teorija koja može u potpunosti odrediti pravo značenje identiteta, ova su dva lika tome dokaz, ali su i dokaz da je potrebna snaga kako bi se ili izgradilo identitet ili kako bi mu se suprotstavilo. Svijet je u procesu neprestane fluktuacije, identiteti se miješaju, nastaju i nestaju, ali nikada do kraja nisu formirani – Ivica i Janko tako žive vječno u svim naraštajima u svim slojevima društva nastojeći oblikovati svoj identitet – svrha tako postaje sam proces i pokušaj oblikovanja identiteta.

8. Literatura

1. Predmetna

1. Kovačić, Ante. *U registraturi*, URL: ss-amkaramaneo-vis.skole.hr/upload/ss-amkaramaneo-vis/.../kovacica_uregistraturi.pdf (24. svibnja 2017.)
2. Gjalski, Ksaver Šandor. *Janko Borislavić*, URL: orlovac.eu/knjige/janko.pdf (24. svibnja 2017.)

2. Stručna

1. Anić, Vladimir. 2007. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber
2. Beker, Miroslav. 1993. „Defetizam u hrvatskom romanu na prijelomu stoljeća“. *Umjetnost riječi*, br. 3-4, str. 263-273
3. Biti, Vladimir. 2005. *Doba svjedočenja – tvorba identiteta u suvremenoj hrvatskoj prozi*. Zagreb: Matica Hrvatska
4. Durić, Dejan. 2009. „Grad i povratak potisnutoga. Prostor u romanu *U registraturi* Ante Kovačića“. *Fluminensia*, br. 1, str. 83-101
5. *Hrvatska književna enciklopedija*. 2010-2012. [glavni urednik Velimir Visković ; urednici Jasna Bašić, Ana Diklić, Tomislav Šakić]. Zagreb : Leksiografski zavod Miroslav Krleža
6. Jelčić, Dubravko, 1993. „Stvarnost i sudbina Ivice Kičmanovića“. *Majstori realističkog pripovijedanja*. Zagreb: Školska knjiga
7. Klaić, Bratoljub. 2004. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske
8. Lokos, Istvan. 2008. „Dvije dimenzije Gjalskijeva romana *Janko Borislavić*“. *Croatia et slavica iadertina*, br. 4, str. 381-400
9. Marot Kiš, Danijela, 2014. „Prikazi: Kontingentnost identiteta“. *Fluminensia*, br. 1, str. 177-188
10. Maštrović, Tihomil. 2009. „Čudaci neukrotiva duha – tipološka određenja književnih likova Kovačićevih pripovijesti“. *Croatia et slavica iadertina*, br. 5, str. 385-393

11. Nemeć, Krešimir. 1994. *Povijest hrvatskog romana: od početaka do kraja 19. stoljeća*. Zagreb: Znanje
12. Peternai Andrić, Kristina. 2012. *Ime i identitet u književnoj teoriji*. Zagreb: Anti Barbarus
13. Prosperov Novak, Slobodan. 1973. *Povijest hrvatske književnosti*. svezak 2, Zagreb: Marijan Tisak
15. Strahovnik, Vojko. 2010. „Identity, Character and Ethics – Moral Identity and Reasons for Action“. *Synthesis Philosophica*, br. 51, str. 67-77
15. Šicel, Miroslav. 1993. *Zlatarovo zlato i Prosjak Luka Augusta Šenoe ; Pod starim krovovima K. Š. Gjalskoga / Miroslav Šicel. U registraturi Ante Kovačića / Dubravko Jelčić*. Zagreb: Školska knjiga
16. Šimudrovac, Mario. 2015. „Gorenje u koncentričnim krugovima: motiv vatre u romanu *U registraturi Ante Kovačića*“. *KAJ*, br. 3-4, str. 95-101
17. Zeman, Zdenko. 2007. „Identitetske strategije: u potrazi za smislom“. *Društvena istraživanja*, br. 6, str. 1015-1029